

Oleg Stelmakh
NUCDU, Kharkiv
Tetiana Chikalina
NUCDU, Kharkiv

ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Розглянуто питання відбору загальних компетентностей за проектом Тьюнінг, питання впровадження компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх фахівців у сфері цивільної безпеки. Визначено місце загальних компетентностей у структурі їхньої професійної компетентності. Проаналізовано загальні компетентності фахівців у сфері цивільної безпеки, покладені в основу європейської бакалаврської та магістерської програм їх підготовки.

Ключові слова:

Компетентністний підхід, загальні компетентності, фахівець у сфері цивільної безпеки.

Глобалізація світу та розбудова єдиної Європи перетворюють інтеграцію національної освіти до європейського та інноваційного світового освітнього просторів на обов'язкову умову буття української держави. Проблемним моментом на шляху інтеграції є непослідовність освітньої політики, тому цей процес має перервний характер. Новий етап, що розпочався з 2014 р. після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом (ЄС), ознаменувався інтенсифікацією європейського вектора розвитку України та синхронізацією вимірів української освіти з європейськими характеристиками.

Продовжується поступальний рух української освіти у напрямі її трансформації на компетентнісно базовану. Загалом важливість трансформації української освіти на компетентнісних засадах проголошено у законах України “Про вищу освіту” (2014 р.), “Про освіту” (2017 р.) і у проекті Закону України “Про професійну освіту в Україні” (2016). Сучасною особливістю цього процесу в умовах глобалізації є потужний вплив міжнародних інституцій – Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), ЄС, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР), Світового банку, які формують спільні наднаціональні освітні пріоритети. Широко вживаними механізмами імплементації таких пріоритетів є гармонізація та стандартизація національних освітніх політик (ЄС, ООН), залучення країн до їх впровадження (ОЕСР), просування прогресивних ідей на основі надання фінансової підтримки (Світовий банк).

Наразі освітня політика у площині забезпечення якості вищої освіти зосереджена на обґрунтуванні методології і методичних рекомендації щодо розроблення ліцензійних умов освітньої діяльності та

стандартів вищої освіти з урахуванням Національної рамки кваліфікацій, Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015 р.), рекомендацій щодо реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті за проектом Європейської Комісії “Налаштування освітніх структур в Європі” (Тьюнінг 2000 р.), “Міжнародної стандартної класифікації освіти (2011, 2013 рр.)”, “Національного освітнього глосарію: вища освіта (2011, 2014 рр.)”¹.

Наднаціональна рамка проектує ідеї якості та справедливості на рівні здобувача освіти (як підвищити навчальні досягнення в аспекті якості та справедливості, підготувати здобувача до подальшого життя), закладу освіти (як підвищити якість викладання шляхом підвищення якості роботи закладу) та системи освіти (як запровадити її ефективне управління та фінансування).

Реалізація цих ідей здійснюється шляхом стандартизації змісту освіти, його трансформації на засадах компетентнісного підходу, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) та систем підзвітності і моніторингу якості.

Ідея компетентнісного підходу передбачає компетентність як нову одиницю виміру освіченості людини, водночас увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок, а здатність практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях. Це комплекс компетентностей, які необхідні кожній людині впродовж її життя для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування. На різних етапах становлення особистості, в професійному і соціальному аспектах її життя вони виникають і використовуються неоднаково. Проте їх формування і розвиток відбуваються у роки навчання.

Компетентнісний підхід (відповідно до кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій) є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та передбачає створення нових стандартів вищої освіти та розроблення освітніх програм, що спрямовані на досягнення особи та узгодження різних її пріоритетів з прийнятним для неї навчальним навантаженням².

Більшість європейських країн прийняли рішення щодо розроблення та співвіднесення національних рамок кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.). Такий підхід є продуктивним і для розвитку системи безперервної освіти в Україні.

---

¹ В. Кремень, В. Луговий, А. Гуржій, О. Савченко “Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні”. (Педагогічна думка, 2016).

² Л. Антонюк, Н. Василькова, Д. Ільницький, І. Кулага, В. Турчанінова “Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід”. (КНЕУ, 2016).

З метою підвищення соціально-професійного рівня особистості в заданих умовах в країні розробляється комплексна науково обґрунтована система змісту неперервної освіти й технологій (форм, методів, засобів), формування компетентностей на різних етапах розвитку.

Серед міжнародних експертів з питань реформування освіти та науковців поширеною є думка щодо потреби визначення, відбору та ґрунтовної ідентифікації обмеженого набору компетентностей, які є найбільш важливими, інтегрованими, ключовими (загальними). Експерти Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) ключовими (загальними) компетентностями визнають такі, що є важливими для багатьох сфер життя та забезпечують успішне життя особистості й ефективне функціонування суспільства. Ключові (загальні) компетентності мають рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі. Наголошується, що нині сутність поняття “ключові компетентності” стосується не тільки змісту освіти, а передбачає формування в молоді певних навичок для життя й діяльності в соціальній сфері суспільства.

Реалізація ключових (загальних) компетентностей у змісті освіти, здійснення відповідного моніторингу якості освіти в європейських країнах відбувається поступово, науково обґрунтовується, супроводжується активним обговоренням фахівців і громадськості.

Перелік компетентностей за проектом Тьонінг визначався переважно емпіричним шляхом із застосуванням методів опитування і консультацій із зацікавленими сторонами, зокрема, здобувачами, випускниками, роботодавцями та викладачами закладів вищої освіти.

Хоча сукупність найбільш важливих загальних компетентностей для різних предметних областей (галузей знань) дещо відрізняється, для більшості компетентностей виявилась вражаюча схожість. Для всіх предметних областей найбільш важливими були визнані академічні компетентності, такі як здатність до аналізу та синтезу, здатність до навчання та вирішення проблем. Зокрема, випускники закладів вищої освіти та роботодавці вказали, що для успіху на ринку праці є дуже важливими інші загальні компетентності, такі як уміння застосовувати свої знання в практичній діяльності, здатність пристосовуватися до нових ситуацій, турбота про якість, навички управління інформацією, здатність до самостійної роботи, роботи в команді, уміння вирішувати організаційні питання та планувати роботу, уміння спілкуватися рідною мовою усній та письмовій формах, а також навички міжособистісного спілкування. Випускники закладів вищої освіти та роботодавці також прийшли до висновку, що деякі з вищезгаданих компетентностей потрібні частіше і повинні бути більш розвиненими, ніж інші ³.

---

³ Х. Гонсалес, Р. Вагенаар “Вступне слово до Проекту Тьонінг – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес”. (Проект Тьонінг, 2006).

За критеріями пріоритетності, поширеності та частоти вживання було визначено 31 найважливішу загальну компетентність для всіх галузей знань. Для дев'яти галузей знань спеціальні (фахові, предметні) компетентності були описані в окремих роботах, підготовлених групами фахівців відповідних галузей знань. У кожному випадку життєво важливе “ядро” компетентностей для галузі знань визначалося на основі консенсусу в ході дискусій, створення спільного поля знання та вивчення практики викладання предмета в різних країнах. У результаті описані компетентності стали контрольними параметрами для розроблення та оцінювання освітніх програм, не обмежуючи дії їх розробників.

Стосовно загальних навичок та умінь слід відзначити, що деякі питання залишаються відкритими. До них належать: чи є якась основоположна частина загальних навичок і вмінь, які можна вважати необхідними для кожного рівня? Як багато з них можна розвинути в програмі на отримання ступеню? Чи повинен вибір компетентностей проводитися на основі різних ступенів, чи він повинен визначатися вибором закладу вищої освіти? Хто повинен нести за це відповідальність? Які методи найбільш підходять для розвитку цих компетентностей впродовж навчального плану? Якою є швидкість проведення змін за п'ятирічний проміжок часу, після якого перший і останній випускник закладу вищої освіти закінчують свої освітні програми на здобуття ступеню. Чи існують загальні компетентності, які стосуються потреб, які ще тільки народжуються, і свідчать про важливість погляду у майбутнє і намагаються передбачити зміни, тощо.

Пріоритетність загальних компетентностей базується на певних принципах та має ієрархію залежно від процесів, які відбуваються в суспільстві та державі. Під час взаємодії маємо враховувати, що вони ґрунтуються на якостях особистості і виявляються в певних способах поведінки, які спираються на психологічні функції здобувача освіти, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації. У процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії мається на увазі, що диференціювання освіти зорієнтовується на конкретні навчальні досягнення, рівень сформованості яких дає змогу функціонувати в навчальному і життєвому середовищах що сприяє оволодінню соціальним досвідом на етапах вікового розвитку, навичками життя й трудової діяльності у межах регіонального соціально – економічного середовища.

Взаємозв'язок людини та середовища її існування дуже складний. Це зумовлено складністю як створеного людиною матеріального світу, так і зовнішнього середовища.

Важливо зазначити, що упродовж 2017 року, в Україні було зареєстровано 166 надзвичайні ситуації, які відповідно до Національного класифікатора “Класифікатор надзвичайних ситуацій” ДК 019:2010 розподілилися на:

техногенного характеру - 50;

природного характеру - 107;

соціального характеру - 9.

Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 172 особи (з них 29 дітей) та постраждало 892 особи (з них 417 дітей).

Порівняно з 2016 роком загальна кількість надзвичайних ситуацій у 2017 році збільшилася на 11,4 %, при цьому кількість надзвичайних ситуацій техногенного характеру зменшилася на 10,7 %, а кількість надзвичайних ситуацій природного та соціального характеру збільшилася на 20,2 % та 125 % відповідно. Однією з основних причин виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру було недотримання правил пожежної безпеки.

Разом із тим рівні ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру і ризиків збитків від них залишаються практично незмінними та досить високими для більшості регіонів України ⁴.

Узагальнюючи наведені вище дані, можна дійти висновку, що однією з найважливіших складових забезпечення ефективного виконання завдань, пов'язаних з безпекою, а саме з запобіганням та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, захистом населення і територій від їх негативного впливу, є належна підготовка майбутнього фахівця для сфери цивільної безпеки, до комплексного розв'язання проблем захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, проблем пожежної та техногенної безпеки. Але завдання сучасної вищої освіти, орієнтовані не лише на надання професійних знань, а й на підготовку фахівця, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, вміє працювати з людьми, цінує колективний досвід, критично оцінює досягнуте, є компетентним у професійній сфері.

Професіоналізм фахівця у сфері цивільної безпеки це інтегрована якість особистості, заснована на сукупності професійних (технічних (інженерних)) знань, практичних умінь та навиків, важливих особистісних якостей і загальнокультурних, соціальних, етичних компетентностей, які свідчать про готовність до компетентного виконання трудових функцій, здатності приймати правильні організаційно-

---

⁴<http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/72899.html> "Інформаційно – аналітична довідка про виникнення надзвичайних ситуацій в Україні у 2017 році".

управлінські рішення і на практиці вирішувати багатопрофільні професійні завдання, пов'язані з інженерно-рятувальною діяльністю ⁵.

Зупинимось докладніше на результатах аналізу щодо визначення загальних компетентностей для майбутніх фахівців у сфері цивільної безпеки з точки зору закладів вищої освіти цивільного захисту і роботодавців (територіальних органів управління ДСНС України).

Внаслідок систематизації та узагальнення запропонованих з переліку проекту Тьюнінг загальних компетентностей, для фахівців у сфері цивільної безпеки найважливішими є:

для бакалаврів:

здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

здатність спілкуватися іноземною мовою;

здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

навики міжособистісної взаємодії;

здатність працювати як в команді, так і автономно;

навики здійснення безпечної діяльності;

прагнення до збереження навколишнього середовища;

для магістрів:

здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;

здатність приймати обґрунтовані рішення.

З точки зору закладів вищої освіти цивільного захисту більш важливими загальними компетентностями для фахівців у сфері цивільної безпеки повинні стати:

здатність орієнтуватися у вирії світоглядних позицій та приймати вірні й виважені рішення;

мати високу правову культуру, повагу до законів і норм співжиття у суспільстві, мужність, патріотизм, відчуття власної громадянської відповідальності за участь у розв'язанні завдань розбудови, управління та захисту держави, зміцнення її міжнародного авторитету;

---

⁵Ю. Уваров, О.Стельмах, Т. Чікаліна “Компетентнісний підхід: особливості реалізації у галузевих стандартах вищої освіти з цивільної безпеки”. (Новий колегіум, 2010).

здатність розвивати почуття любові до власного народу, шанобливого ставлення до його історії і культури, мови та традицій, утверджувати національну гідність та самоповагу;

мати повагу до демократичних громадянських цінностей та морально-етичних норм поведінки;

здатність розвивати комунікативну спроможності у сферах професійного та загально-побутового спілкування.

На погляд територіальних органів управління ДСНС України крім вибраних з переліку проекту Тьюнінг загальних компетентностей для фахівців у сфері цивільної безпеки до найважливіших слід також віднести: “здатність виявляти, формувати та вирішувати проблеми” та “здатність нести відповідальність за наслідки прийнятих рішень”⁶.

Чому майбутньому фахівцю у сфері цивільної безпеки для ефективного виконання роботи, покладених на нього функцій і завдань потрібна “здатність виявляти, формувати та вирішувати проблеми” та “здатність нести відповідальність за наслідки прийнятих рішень”?

Розглянемо більш детально характеристики цих компетентностей.

У компетентності “здатність виявляти, формувати та вирішувати проблеми” виділимо когнітивні складові, а саме:

“ініціативність” – фахівець виявляє наявні можливості та проблеми, а також активно діє в напрямі досягнення мети й розв’язання проблем. Ключові характеристики фахівця у сфері цивільної безпеки у межах цієї складової компетентності:

активно шукає й виявляє можливості для досягнення мети;

підтримує належний рівень трудової активності для досягнення поставлених завдань;

усвідомлює мету й цінність своєї роботи, а також відчуває відповідальність за неї;

не втрачає можливостей, що сприяють досягненню мети;

уміє працювати самостійно й без детальних вказівок;

виходить за межі вимог своєї роботи, шукаючи способи покращення роботи всього підрозділу;

“розв’язання проблем” – фахівець виявляє проблеми, а також використовує логіку, здоровий глузд і наявні дані для оцінки альтернативних рішень і рекомендує відповідні рішення для досягнення поставленої мети та результату. Ключові характеристики фахівця у сфері цивільної безпеки у межах цієї складової компетентності:

---

⁶ <http://qantus.osenu.org.ua/> “Аналітичний звіт за результатами опитування роботодавців (проект)”.

визначає й оцінює проблеми, а також їхні чинники для виявлення їх потенційних наслідків;
пропонує розв'язання проблем, ураховуючи політичні, екологічні, техногенні, організаційні й особистісні фактори;

визначає варіанти виконання завдань, а також оцінює сильні та слабкі сторони кожного з варіантів;
керується логікою для організації й аналізу даних і знань;
ретельно досліджує проблеми, не квапиться з висновками й не висловлює думки, що спираються лише на припущення й неповні дані;

звертається до внутрішніх нормативних документів за потреби виявити проблему, а також надає рекомендації щодо її розв'язання шляхом комунікації, допомоги, навчання тощо;

співпрацює з іншими колегами, спеціалістами конкретної сфери й керівниками у питаннях інтерпретації внутрішньої політики, надання рекомендацій і розв'язання інших проблем.

У компетентності “здатність нести відповідальність за наслідки прийнятих рішень” виділимо когнітивну складову “звітність” – фахівець бере на себе відповідальність за успішне досягнення поставленої мети і результатів, встановлюючи високі стандарти роботи для себе та інших. Ключові характеристики фахівця у сфері цивільної безпеки у межах цієї складової компетентності:

бере на себе відповідальність за позитивні й негативні результати роботи;

чітко окреслює вимоги до делегованих обов'язків, зокрема й стосовно ухвалення рішень, необхідних дій і результатів;

демонструє розуміння зв'язків між власними обов'язками й загальним проектом, програмою, організаційними цілями та потребами;

зосереджується сам і фокусує інших на досягненні результатів роботи;

допомагає колегам і підтримує їх у роботі для досягнення успіху підрозділу;

оцінює ризики, що можуть стати на заваді успіху підрозділу, і вживає заходи для їх зменшення;

бере особисту участь у досягненні успіху підрозділу.

Таким чином, специфічні складові зазначених компетентностей ґрунтуються на досвідченості і професіоналізмі та слугують вимогам, що висуваються до компетентного фахівця у сфері цивільної безпеки⁷. Незважаючи на безліч формулювань компетентностей, всі вони **відображають** загальносистемне зрушення

---

⁷В. Асоцький “Визначення значущості основних професійно-важливих якостей начальника караулу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій”. (Проблеми екстремальної та кризової психології, 2013).

у сенсі самого феномена освіти: від колишньої змістовно-психолого-предметної (дисциплінарної) до нової, власне компетентнісної парадигми, яка орієнтується передусім на формування готовності людини до ефективної життєдіяльності на тлі зростаючої особистісної автономії і свободи людини.

Наведені компетентності були покладені в основу розроблення нових освітніх програм, і не тільки відповідають логіці й практиці підготовки бакалаврів та магістрів у сфері цивільної безпеки до професійної діяльності, а й повністю узгоджуються з сучасним трактуванням концепції безпеки ООН, сучасними світовими тенденціями у сфері безпеки, вимогами діючого законодавства України з питань цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки.

У цілому відзначимо, що кожен з освітніх рівнів необхідно удосконалювати й додавати до них нові компетентнісні вимоги, що може стати предметом подальшого дослідження фахівців будь-яких спеціальностей.

Висновки

Упровадження компетентісного підходу в освіті, є невід'ємною складовою виховання компетентної людини та працівника, який вміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях.

Європейські джерела трактують поняття “компетентність” як комбінацію знань, вмінь, навичок, способів мислення, поглядів та інших особистих якостей. Загальні компетентності не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача. Ознаками загальних компетентностей є поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатокомпонентність, спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції тощо.

До загально значимих якостей фахівця у сфері цивільної безпеки відносяться якості, що забезпечують необхідний рівень безпеки, знання законодавчої, технічної та методичної бази, вміння роботи з інформацією та технічними засобами. Але формування у майбутніх фахівців сфери цивільної безпеки загальних компетентностей: здатності виявляти, формувати та вирішувати проблеми та здатності нести відповідальність за наслідки прийнятих рішень дозволить під час їх професійної діяльності виявляти самостійність, самоорганізацію й лідерський потенціал.

Conclusion

Implementation of competitional approach to the education is an inalienable part of professional educating which directed at development of competitional worker and person, who knows how to act in different, specific, situations.

European sources interpret the competence as some combination of knowledge, skills, abilities, ways of thinking, points of view and other personal features. General competences do not depend from some concrete object but these are important for future professional and social acting of students. The main characteristics of the general competences are polyfunctionality, meta-objectivity, interdisciplinarity, multicomponentiality and directivity at critical thinking, reflexivity, and determination of own position etc.

To the significant general traits of specialists on civil safety are knowledge of current laws in this sphere, as well as theoretical and practical base of this sphere, abilities and skills to work with information and appliances. These traits provide sufficient level of safety. But development of such traits, as ability to detect, identify, solve professional problems, being responsible for taken decisions, allows, in future, them to be self-dependent and self-organized persons, as well as this development will reveal their leadership potential.

Використані джерела:

В. Кремень, В. Луговий, А. Гуржій, О. Савченко “Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні”. (Педагогічна думка, 2016).

Л. Антонюк, Н. Василькова, Д. Ільницький, І. Кулага, В. Турчанінова “Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід”. (КНЕУ, 2016).

Х. Гонсалес, Р. Вагенаар “Вступне слово до Проекту Тьюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес”. (Проект Тьюнінг, 2006).

<http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/72899.html> “Інформаційно – аналітична довідка про виникнення надзвичайних ситуацій в Україні у 2017 році”.

Ю. Уваров, О. Стельмах, Т. Чікаліна “Компетентнісний підхід: особливості реалізації у галузевих стандартах вищої освіти з цивільної безпеки”. (Новий колегіум, 2010).

<http://qantus.osenu.org.ua/> “Аналітичний звіт за результатами опитування роботодавців (проект)”.

В. Асоцький “Визначення значущості основних професійно-важливих якостей начальника караулу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій”. (Проблеми екстремальної та кризової психології, 2013).

Богдан Михайлович Цимбал

Національний університет цивільного захисту України

**АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ГУМАНІТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ
ПІД ЧАС КРИЗИ ТА КОНФЛІКТУ НА УКРАЇНІ**

За даними Організації об'єднаних націй гуманітарна криза на Донбасі в 2018 р. є гіршою ніж з моменту початку конфлікту у 2014 р. У 2018 р. Україна потребує 187 млн. доларів для 2,3 млн. мешканців Донбасу. З 4,4 мільйона постраждалих людей близько 3,4 млн. потребує гуманітарної допомоги та захисту, з них 2,3 млн. є найбільш вразливими верстами населення (жінки, діти та люди похилого віку). У цьому році Всесвітня продовольча програма ООН припинила надавати допомогу Донбасу, у зв'язку з браком фінансування. План гуманітарного регулювання на 2017 р. був здійснений на 28%, було надано 56 млн. доларів.⁸

Гуманітарна допомога (від лат. *Humanitas, Humanity* – благодійність) – це заходи із захисту та догляду за людьми в умовах гуманітарної кризи, що виходять за рамки первинної медичної допомоги. Гуманітарна допомога надається після надзвичайних ситуацій та гуманітарних криз, і у першу чергу спрямовується на порятунок життя, полегшення страждань, допомогу людям з гідністю долати важкі обставини, запобігання виникненню або поширенню епідемій і т. п.⁹ Вона, не включає в себе усунення конфлікту. Відповідно, основними завданнями гуманітарної допомоги є: порятунок людського життя, надання допомоги для задоволення основних потреб людини (вода, їжа, проживання) та забезпечення базової гігієни і медичної допомоги.¹⁰ Основними стандартами надання гуманітарної допомоги є Гуманітарна хартія та базові стандарти надання гуманітарної допомоги в умовах воєнного конфлікту; Мінімальні стандарти у сфері надання медичної допомоги; Кодекс поведінки Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця і неурядових організацій (НУО) при наданні допомоги у випадку стихійних лих і катастроф; Мінімальні

⁸ Леонова М. У 2018 році Донбас потребуватиме \$187 млн гуманітарної допомоги — ООН. *HROMADSKIE*. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-2018-rotsi-donbas-potrebuvatyme-187-mln-humanitarnoi-dopomohy-oon>. (Last accessed: 26.05.2018).

⁹ Aiuti umanitari. URL: https://it.wikipedia.org/wiki/Aiuti_umanitari. (Last accessed: 26.05.2018).

¹⁰ Humanitarna pomoć. URL: https://bs.wikipedia.org/wiki/Humanitarna_pomoć. (Last accessed: 26.05.2018).

стандарти щодо забезпечення тимчасовим житлом, організації розміщення і непродуктивної допомоги; Мінімальні стандарти водопостачання, санітарне забезпечення та сприяння дотриманню гігієни; Мінімальні стандарти освіти: готовність, програма, відновлення; Мінімальні стандарти продовольчої безпеки.¹¹

З огляду на поточний конфлікт на сході України, включно з широкомасштабними порушеннями міжнародного гуманітарного права та ризиками для життя, а також проблемами безпеки, пов'язаними з широкомасштабним забрудненням мінами, а також боєприпасами, що не розірвалися та вибухонебезпечними залишками війни, організації направлення захисту розширюють свої програми з розмінування у тісній співпраці з владою. Організації з розмінування повинні провести огляд і маркування 6 000 000 м² замінованих територій, а також виконати розмінування на територіях загальною площею 10 000 000 м². Вони також повинні забезпечити навчання щодо мінної небезпеки для 30 000 дітей і дорослих, надати підтримку в створенні центрів протимінної діяльності у Луганській і Донецькій областях. Це необхідно для вдосконалення комплексного планування, координації, використання систем управління інформацією та операційної ефективності між сторонами, що займаються розмінуванням, а також для зміцнення потенціалу державних службовців.

Організації направлення захисту повинні посилити моніторинг у сфері захисту на територіях вздовж «лінії розмежування», що розділяє підконтрольну Україні територію (ПУТ) та не підконтрольну Україні територію (НПУТ) на сході України. За оцінками ООН, 600 000 осіб, які живуть вздовж «лінії розмежування», не мають доступу до основних послуг, засобів до існування, а також доступу до правосуддя.¹² Організації направлення захисту повинні прагнути задовольнити чисельні потреби в захисті за допомогою надання індивідуальної грошової та натуральної допомоги особам з особливими потребами, включно з людьми похилого віку, особами з обмеженими можливостями, дітьми та домогосподарствами, очолюваними жінками, а також повинні впроваджувати проекти захисту на рівні громад. Організації цього напрямку працюють, щоб допомогти постраждалим і тим, хто стикається з ризиком торгівлі людьми.

---

¹¹ Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А.П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К., КИТ, 2016. – 54 с.

¹² План гуманітарного реагування – січень – грудень 2018. Україна. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/humanitarian_response_plan_2018_u_a.pdf. (Last accessed: 26.05.2018).

Жителі НПУТ стикаються з порушеннями прав людини та основними проблемами захисту, такими як обмеження свободи пересування, посилення ізоляції внаслідок економічної блокади, відсутність верховенства права та позбавлення доступу до соціальних виплат та пенсій.

Попри зменшення гуманітарного простору на НПУТ, організації, що працюють у сфері захисту, продовжують надавати допомогу 300000 осіб за допомогою захисту на рівні громад, а також надають соціально-психологічну підтримку та індивідуальну допомогу з питань захисту. Інші організації, які не можуть працювати на НПУТ, допомагають жителям НПУТ через «гарячі лінії» і надають інформацію про послуги, а також допомагають жителям НПУТ на або біля контрольних пунктах з боку ПУТ. Враховуючи негативний вплив конфлікту й переміщення на психічне здоров'я та соціально-психологічне благополуччя жінок, чоловіків, хлопчиків і дівчат, організації направлення захисту розширили свої програми соціально-психологічної підтримки для надання допомоги 250000 осіб. Сюди входять програми допомоги через мобільні групи та цільова соціально-психологічна підтримка для літніх та ізольованих осіб. Під час конфлікту діти зазнали особливого впливу, і організації направлення захисту реагують на цю проблему шляхом забезпечення сприятливих для дітей просторів та індивідуальної допомоги у захисті для 260000 дітей, за допомогою зміцнення механізмів, спрямованих на захист дітей, а також надання підтримки 400 000 осіб, які доглядають за хворими та надають послуги з догляду за дітьми, для покращення механізмів виживання та стійкості дітей.

Згідно з оцінками, переміщені жінки та дівчата у три рази частіше піддаються ГОН, ніж непереміщене населення, тому організації, що займаються питаннями захисту, повинні бути зосереджені на підвищенні обізнаності, зміцненні мережі установ, куди жертви ГОН можуть звертатися за допомогою, та наданні основних послуг, включно з соціально-психологічною підтримкою, безпечним житлом і правовою допомогою для 250000 осіб, які пережили насильство, та осіб з підвищеним ризиком гендерно-обумовленого насильства (ГОН).

Присутність військових, які знаходяться близько до «лінії розмежування», а також збільшення використання негативних механізмів виживання, сприяє підвищенню ризику ГОН для жінок і дівчат, які постраждали від конфлікту. Слабке дотримання законів та безкарність злочинців ще більше підвищують ризик виникнення ГОН. Організації направлення захисту через мобільні команди повинні отримувати доступ до людей, які потребують допомоги, для надання життєво важливої інформації та послуг. Зараз вживаються заходи, щоб заохочувати гуманітарних партнерів та тих, хто займається питанням розвитку, надають вразливим жінкам можливість отримувати засоби для існування для забезпечення альтернативних стратегій подолання труднощів.

Організації направлення захисту вирішують проблеми захисту переміщених осіб по всій території України, здійснюючи моніторинг захисту та прав людини. Вони виступають на національному та місцевому рівнях для забезпечення недискримінаційного доступу до соціальних послуг та надають правову допомогу для вирішення широкого кола питань захисту, зокрема, доступу до цивільної документації, житла та права власності, а також недискримінаційного доступу до соціальних виплат та пільг.

Організації охоплюють 83000 осіб через проекти захисту та мирного співіснування на рівні громад з метою зміцнення соціальної єдності та сприяння інтеграції та довгострокових рішень.

Зросли потреби у секторі продовольства та забезпечення доходів. З 2016 року соціально-економічна ситуація суттєво погіршилася, а рівень продовольчої небезпеки на сході України погіршився вдвічі, близько 1,2 мільйона людей на Донбасі відчувають нестачу продовольства. З них понад 400 000 людей терміново потребують продовольчої допомоги – це, переважно, домогосподарства з дітьми, домогосподарства очолювані жінками, літні люди, які живуть окремо, хронічно хворі або люди з обмеженими можливостями. Такі групи рідко мають можливість отримати допомогу у вигляді підтримки засобів до існування. Крім того, 93000 домогосподарств у сільській місцевості, особливо поблизу «лінії розмежування», потребують сільськогосподарської підтримки з метою зменшення продовольчої незахищеності шляхом вирощування продуктів харчування. З різким зростанням бідності та безробіття понад 360000 безробітних на Донбасі на додаток до 40000 вимушено переміщенні особи (ВПО) за межами Донбасу не мають змоги задовольнити свої основні потреби та потребують підтримки засобів до існування.

Організації направлення продовольчої безпеки та засобів до існування визнають ці вагомі гуманітарні секторальні потреби як для надзвичайних рятувальних заходів, так і для посилення життєстійкості шляхом підтримки засобів до існування. Проте в умовах скорочення гуманітарного доступу (або обмеження гуманітарного простору) та суворого обмеженого доступу до фінансування, було застосовано реалістичний цільовий підхід. Цей підхід відображає як обмеження можливостей реагування, з якими зіткнулися організації, які є партнерськими групами, так і географічні уподобання та зосередженість донорів.

З метою забезпечення доступу до продуктів харчування для найуразливіших груп, особливо взимку, організації направлення продовольчої безпеки та засобів до існування зосереджують увагу на 143000 осіб, які потребують загальної продовольчої допомоги, враховуючи критерії вразливості цього направлення та рекомендовані способи встановлення пріоритетів, сезонність (наприклад, зимовий час) та принцип «не нашкодь». Для сприяння відновленню виробничих фондів та доповненню доходів домогосподарств, програми сільського господарства орієнтовані на 35 000 домогосподарств. Це заходи із забезпечення насінням, які сприяють збору основних врожаїв сільськогосподарських культур, наданню добрив, системи

крапельного зрошення та кормів для тварин для підтримки тваринництва, а також проводять навчання з сільськогосподарських питань та надання грантів.

Для подальшого посилення життєстійкості населення, постраждалого від конфлікту, у тому числі ВПО за межами Донбасу, майже 47 000 працездатних, але економічно вразливих осіб повинні отримувати підтримку у вигляді заходів з раннього відновлення засобів для існування та діяльності, що приносить прибуток. Організації направлення продовольчої безпеки та засобів до існування сконцентрували свою увагу на 86370 особах, які проживають у 35253 домогосподарствах з офіційним визначенням домогосподарств середнього розміру (2,45 у Донецькій та Луганській областях згідно статистики ДССУ у 2016 році)¹³. Пріоритет надається найбільш незахищеним уразливим групам, які не забезпечені продовольством, а також економічно вразливим домогосподарствам, які потребують допомоги в отриманні засобів до існування, що проживають на ПУТ, НПУТ та вздовж «лінії розмежування», а також ВПО поза межами Донбасу.

Направлення продовольчої безпеки та засобів до існування й підтримує свою тристоронню стратегію у 2018 році:

- надання невідкладної продовольчої допомоги найбільш вразливим групам населення для уникнення стратегій незворотних негативних механізмів виживання;
- надання допомоги сім'ям фермерів для задоволення їх потреб з продовольчої безпеки домогосподарств шляхом самореалізації та спрямування надлишку на функціональні ринки для отримання доходу;
- забезпечення своєчасного відновлення засобів до існування і підтримки отримання доходів постраждалим від конфлікту населенням, у тому числі ВПО та приймаючими сім'ями, з метою посилення їхньої життєстійкості.

Таким чином, стратегія направлення повинна робити акцент на критично важливих інтервенціях, на виробництві продуктів харчування на рівні домашніх господарств та зміцненні сприятливого середовища для відновлення засобів до існування, для забезпечення доступу до праці домогосподарствам, які не мають активної зайнятості (що є зростаючою вразливою групою) для забезпечення їх продовольчої безпеки та основних економічних потреб. Перехідні і швидкі відновлювальні програмні заходи стосовно засобів до існування залишаються пріоритетом для цього направлення. З огляду на зростаючий рівень бідності та безробіття, існує нагальна потреба в зміцненні взаємозв'язку між гуманітарною роботою та зусиллями із відродження. Організації направлення продовольчої безпеки та засобів до існування повинні продовжувати

¹³ Державна служба статистики. URL: www.ukrstat.gov.ua. (Last accessed: 26.05.2018).

співпрацювати з іншими секторами, щоб покращити між секторальну координацію як на стратегічному, так і на оперативному рівні.

Потреби в галузі охорони здоров'я залишаються високими через збільшення ризику та зростання стресових факторів, що впливають на населення через конфлікт. Таким чином, дії направлення охорони здоров'я продовжують зосереджуватися на забезпеченні рівноправного доступу до якісних основних послуг невідкладної допомоги для населення, постраждалого від конфлікту.

Направлення спрямоване на підтримку права населення на охорону здоров'я і добробут, воно надає допомогу найбільш постражданим у рамках роботи зі створення надійної системи надання медичних послуг там, де вони необхідні.

Організації направлення охорони здоров'я надають підтримку національним та місцевим органам влади у полегшенні доступу до послуг, а також безпосередньо надають послуги найбільш постражданим категоріям населення. Реагування спрямоване на найбільш уразливих людей, які живуть на територіях конфлікту: людей, які живуть у важкодоступних місцях в межах 5-10 км від «лінії розмежування»; на НПУТ; а також у Луганській і Донецькій областях. Серед найбільш уразливих – люди похилого віку, особи з обмеженою мобільністю, домогосподарства, які очолюють жінки і/або одноосібні домогосподарства, діти і молодь. Будуть впроваджені зусилля для допомоги ВПО на територіях, що страждають від конфлікту на сході України, а також в інших регіонах України.

Повинно бути зосереджено увагу на підтримці органів охорони здоров'я, удосконаленню системи і виконуватися реструктуризація для задоволення існуючого попиту, викликаного системними порушеннями, переміщенням населення і насильством. У тих випадках, де є прогалини, організації повинні продовжувати стежити за ситуацією й усувати критичні прогалини в наданні медичних послуг, включно з відсутністю негайного доступу до життєво важливих і життєво необхідних послуг в галузі охорони здоров'я, а також до репродуктивної охорони здоров'я. Сюди також повинні увійти мобільні послуги, а також пряма підтримка медичних установ та програми допомоги громадам.

Відновлення служб охорони здоров'я надає можливість забезпечити безперервність догляду за пацієнтами і стабільність надання медичних послуг. Повинні бути зроблені зусилля як для мотивації медичних працівників, так і для покращення якості медичної допомоги шляхом цільової медичної освіти. У зв'язці з цими досягненнями в галузі знань і навичок, на територіях, де внаслідок кризи не вистачає достатніх ресурсів, направлення повинно працювати над заповненням прогалин з наявності медикаментів, у постачанні та обладнанні, що будуть адаптовані до потреб, включно з критичною підтримкою для хронічних захворювань, таких як рак і діабет.

Для збільшення доступу до охорони здоров'я та зменшення вразливості населення, ряд організацій надають допомогу коштами та ваучерами, особливо вразливим особам.

Орієнтуючись на найбільш уразливі групи, кілька організацій зосередили увагу на особах, які живуть з ВІЛ та СНІД, і на тих, хто має особливо високі медичні витрати через небезпечні для життя захворювання, що не передаються. Спільними зусиллями організації повинні вдосконалювати програмні підходи, що спрямовані на охорону здоров'я та які надаються у грошовій формі.

Направлення повинно зменшити нагальні та довгострокові ризики для здоров'я людей та громад. Організації повинні підвищувати рівень взаємодії та комунікації для підвищення обізнаності щодо права на здоров'я, а також сприятимуть індивідуальним діям щодо захисту здоров'я та добробуту. Організації повинні визнати важливість таких дій з огляду на загрози порушення систем водопостачання, можливого витоку хімічних речовин та тривалого насильства. Направлення виступає за розширення доступу для покращення та охорони здоров'я, а також забезпечення безперервного захисту працівників охорони здоров'я та медичних закладів від шкоди, пов'язаної з конфліктом. Охорона здоров'я суспільства здійснюється завдяки зміцненню програм вакцинації та підвищенню рівня безпеки, шляхом покращення якості лабораторних та діагностичних можливостей, технічного керівництва та управління інформацією для моніторингу та усунення першочергових ризиків для здоров'я людей. Моніторинг доступності послуг та заходи з пом'якшення ризиків зменшать перебої в медичному обслуговуванні; збільшать потенціал швидкого реагування. Направлення підтримують програми боротьби з критичними захворюваннями, включно з своєчасним виявленням туберкульозу, ВІЛ та інфекцій, що передаються статевим шляхом, через забезпечення діагностичних та лікувальних матеріалів. Це зроблено у координації з іншими програмами, що працюють з цими захворюваннями. Пункти надання допомоги і доступна діагностика дуже важливі у цій ситуації, щоб виявляти і контролювати захворювання на ранній стадії й знижувати смертність. Неінфекційні захворювання залишаються причиною смертей номер один, а вирішення цього питання здійснюється в рамках направлення програмування. Щоб запобігти довготерміновим проблемам у сфері емоційного та психічного здоров'я, спричиненим конфліктом, та травмам, пов'язаним з насильством, направлення розширило свій комплексний підхід щодо надання підтримки з питань психічного здоров'я та соціально-психологічної підтримки для потерпілих. Основна увага приділяється розширенню надання психічної та соціально-психологічної підтримки на рівні первинної медико-санітарної допомоги та на рівні громад, зміцненню програм з адресності і впровадження орієнтованого на конкретні дані догляду за найбільш вразливими користувачами стаціонарних послуг з важкими психічними розладами. Заходи повинні

стосуватися захисту, особливо людей, які пережили ГОН, включно з клінічним лікуванням зґвалтувань; і з суб'єктами в сфері освіти, наприклад, у заходах для молоді.

Затяжний характер надзвичайної ситуації вимагає від направлення забезпечити, щоб надання життєво важливих заходів мало міцні зв'язки з поточною діяльністю з відновлення та розвитку. Запобігання довгостроковим наслідкам конфлікту для населення відбувається через підтримку осіб з обмеженими фізичними можливостями та забезпечення реабілітації на рівні громад. Покращення систем попередження на ранніх стадіях для своєчасного виявлення та реагування на спалахи захворювань та хімічну небезпеку зменшить кількість смертельних випадків в умовах, що швидко змінюються.

Запланований результат цих дій полягає в тому, що здоров'я постраждалого населення в результаті конфлікту підтримується і захищається, медичні послуги доступні відповідно до потреб і доступні тим, хто потребує їх найбільше. Прогалини, заповнені на основі покращеного моніторингу та вдосконалення системи, сприятимуть стабільності доступу до медичної допомоги.

Довгострокові фізичні та психологічні наслідки конфлікту повинні попереджатися у максимально можливій мірі.

У 2018 році для надання надзвичайної допомоги у сфері водопостачання та санітарії організації направлення води, санітарії та гігієни (ВСГ) орієнтуються на загальну кількість у 2,3 мільйона людей. Організації зосереджуються на завершенні ремонту інфраструктури в рамках підходу до управління ризиками щодо гуманітарного реагування. Учасники ВСГ забезпечують постійне водопостачання шляхом надання запасних частин, матеріалів та обладнання для швидкого ремонту критичних водопровідних мереж, каналів та очисних споруд, особливо тих, які були вказані в оцінці ризиків системи водопостачання «Вода Донбасу» та системи водопостачання «Карбоніт» у Луганській області, що була проведена ЮНІСЕФ.¹⁴

Організації також запускають пілотні варіанти очищення води з меншим екологічним ризиком, такі як використання гіпохлориту. У деяких районах біля «лінії розмежування» на короткий термін продовжено привезення питної та технічної води. Учасники ВСГ постачають генератори та паливо, резервне електричне обладнання та сталеві листи для ремонту трубопроводів, а також для ремонту ключових насосних станцій, як було визначено ЮНІСЕФ у дослідженні «Оцінка ризику перебоїв водозабезпечення». У той же час організації почали пілотний компонент щодо тестування якості води на рівні домогосподарств як у Донецькій, так і у Луганській областях.

¹⁴ Вода, санітарія та гігієна (WASH). URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/activities_31862.html. (Last accessed: 26.05.2018).

Учасники-виконавці повинні ремонтувати системи очищення стічних вод, водопроводи та очисні станції, на які також впливають обстріли ліній електропередач, і які зараз потребують такого самого відновлення, як і сама система водопостачання. Вони завершать ремонт систем водопостачання, систем водовідведення та опалення інституційного рівня, що безпосередньо знаходяться у районах конфлікту, закінчивши пріоритетний ремонт пошкоджених установ (медичні заклади та школи). У сільській місцевості, організації направлення води, санітарії та гігієни займаються очищенням септиків та шукають шляхи вивозу відходів, особливо в районах, близьких до «лінії розмежування» та НПУТ. Організації по ВСГ продовжують надавати послуги на контрольно-пропускних пунктах, але де це можливо, передадуть відповідальність за постачання води, санітарію та технічне обслуговування владі.

Забезпечення доступу до найважливіших предметів гігієни шляхом поширення гігієнічних наборів на НПУТ і у важкодоступних районах, а також за допомогою електронних ваучерів на ПУТ залишається пріоритетом. У 2018 році це підтримується відповідним пропагуванням та поширенням інформації щодо гігієни, з акцентом на тому, як підтримувати гігієну під час скорочення водопостачання у поєднанні з психологічно-соціальною першою допомогою для дітей. Через геополітичне значення конфлікту на сході України направлення води, санітарії та гігієни та його організації нарощують зусилля з надання гуманітарної допомоги у всіх районах, співпрацюючи з владою і відповідними зацікавленими сторонами з метою знаходження рішень, які можуть бути реалізовані на місцевому рівні, та стираючи кордони між гуманітарним реагуванням та заходами з розвитку. Організації, що працюють у сфері ВСГ, закликають військових та збройні угруповання уникати обстрілів об'єктів водної інфраструктури; закликають до стабільності та збільшення фінансування комунальних підприємств; забезпечення свободи пересування для працівників комунальних підприємств і для перевезення необхідних матеріалів вздовж «лінії розмежування»; до необмеженого доступу працівників підприємств водопостачання для проведення своєчасного ремонту; і безпеки цих працівників.

У країні, де температура зимою регулярно знижується до -20°C , виконавчі організації повинні застосовувати підходи, що змінюються залежно від пори року, реагуючи на загрозу зупинки водо- чи електропостачання, при яких у постраждалому районі відключається обладнання централізованого опалення. Ризик евакуації через пошкоджені системи опалення залишається реальним, і організації повинні бути готові до цього та до одночасного надання підтримки місцевій владі у проведенні ремонту систем опалення.

Для тих, хто живе в «гарячих точках» уздовж «лінії розмежування», направлення житла має можливість провести термінові ремонти у 3 300 домогосподарствах, потреба в яких виникає після постійних

обстрілів. Двадцять дві тисячі домогосподарств отримують паливо та теплоносії для підвищення життєстійкості взимку.

Організації на ПУТ, що займаються питаннями житла, повинні допомогти 2084 домогосподарствам грошовими грантами на купівлю основних зимових речей, таких як зимові куртки, чоботи та ковдри, у той час як на НПУТ організації повинні розповсюдити ці речі як допомогу у натуральній формі. З урахуванням обмежень доступу, як і в 2017 році, 60 відсотків допомоги на підготовку до зими і 75 відсотків допомоги у надзвичайних ситуаціях спрямовані на НПУТ. Перехід до довгострокових підходів або такі підходи пріоритезовані на ПУТ у співпраці з приватним сектором, доповнюючи зусилля Уряду з відновлення, орієнтовані на державні структури і прифронтові населені пункти Авдіївка, Красногорівка та Мар'їнка. Необхідно підтримати резерви для забезпечення першочергового реагування у разі раптового погіршення ситуації або ймовірного сценарію: збільшення кількості пошкоджених будинків, як це сталося в період з лютого по червень 2017 року. Цей резерв, яким в основному займаються дві організації, вимагає незначних поповнень, у зв'язку з тим, що інтенсивність конфлікту залишається низькою.

Під час легкого та середнього ремонту приватних будинків на ПУТ вдалося досягти значних успіхів, хоча потреби на НПУТ є більшими, зокрема у 2 600 домогосподарствах проводиться малий та середній ремонт. Хоча обмеженість доступу у 2017 році ускладнювала проведення такого необхідного ремонту для людей з обмеженими можливостями, літніх жінок і людей, які уразливі економічно і фізично, і які живуть у сильно пошкоджених будинках в «гарячих точках» у прифронтових селах на ПУТ та на НПУТ, організації, що займаються питаннями житла, працюючи по обидві сторони «лінії розмежування», спрямовують свою діяльність на надання допомоги 1275 домогосподарствам з середнього, структурного та відновлення та відбудови житла.

Необхідно забезпечити взаємодоповнюваність між заходами із надання гуманітарної допомоги, відновлення і розвитку для забезпечення довгострокових рішень щодо житла для ВПО, і особливо для найбільш уразливих осіб (людей з обмеженими можливостями та людей похилого віку) для забезпечення доступу до належних та гідних умов житла, щоб люди не були вимушені повертатися у небезпечну зону. Оскільки мешканці 15-20% будинків, що були сильно пошкоджені або повністю зруйновані, намагаються придбати базові меблі, знищені під час обстрілу, 615 домогосподарств, чії будинки продовжують бути непридатними для житла, отримують грошову або натуральну допомогу для купівлі. Водночас 2745 домогосподарств отримують допомогу шляхом теплоізоляції вікон або утеплення стель для покращення стійкості та збереження тепла впродовж зими.

Якщо ситуація залишиться стабільною на ПУТ, направлення житла планує завершити перехідний період до кінця 2018 року та передати основні бази даних Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, а також переконатися, що використані ним принципи й надалі вживаються, і політику з питань надання житла включено до Урядової програми розвитку. У 2018 році впроваджуються перші пілотні проекти з надання доступного житла ВПО, які допоможуть 250 домогосподарствам.

Реагування направлення освіти з важливими заходами, що вирішують гуманітарні потреби, націлене на допомогу дітям, молоді, викладачам та батькам. Діти і молодь повинні мати доступ до безпечних, сприятливих умов для навчання, з добре укомплектованими класами та достатньою кількістю викладачів, які можуть надавати якісну освіту, одночасно усуваючи прямі й сукупні наслідки конфлікту. Безпечні школи та навчальні центри як центральний елемент громади повинні сприяти відновленню, соціальній згуртованості та стійкості, а також слугувати за основу для подальшого розвитку спільноти в районах, постраждалих від конфлікту.

Організації направлення освіти прагнуть забезпечувати безперервний доступ до якісної освіти для найбільш вразливих дітей та молоді. Реагування повинні здійснюватися у громадах, де найсильніше відчувають вплив конфлікту, а також тих, що знаходяться далі від «лінії розмежування», але які також опинились під сукупним й широкомасштабним впливом майже чотирирічного конфлікту.

Найбільш вразливі групи, включно з дітьми з особливими потребами, дітьми дошкільного віку та молоддю, яка прагне отримати професійну освіту або економічні можливості, повинні бути підтримані заходами, зокрема позашкільними програмами, новими приміщеннями в дитячих садках, дистанційним навчанням, а також повинен бути зроблено акцент на покращенні доступу до професійної освіти. Сім'ї, яким в контексті погіршення економічної ситуації дуже важко покривати витрати, пов'язані з освітою, отримують навчальні матеріали та підтримку на шкільні витрати.

Для того, щоб зробити вразливі школи безпечнішими, організації цього направлення, у тому числі деякі організації з направлення захисту та інших направлення, повинні реагувати на проблеми шкіл, пов'язані з безпекою, а саме, напади на школи, боєприпаси, що не розірвалися або наземні міни, а також військові дії у безпосередній близькості до навчальних закладів. Продовжується моніторинг та реагування на атаки на школи та заходи з інформування щодо питань мінних ризиків, оскільки це допоможе національним та місцевим посадовим особам і школам впроваджувати «Декларацію про безпеку шкіл». Організації направлення, у співпраці з організаціями піднаправлення з питань захисту дітей, повинні реагувати на безпосередні та тривалі наслідки травм, стресів та погіршення якості навчання у школах, що виникають внаслідок конфлікту. Програми повинні підвищити якість та підтримку викладачів і учнів –

дівчат та хлопчиків – щоб допомогти їм впоратися з впливом травм, стресів та насильства за допомогою необхідних соціально-психологічних послуг та інших заходів, включно з позашкільними заняттями, навчанням життєвим навичкам та навчанням у надзвичайних ситуаціях. Викладачі та співробітники отримують підтримку й спеціальну підготовку стосовно концепцій безпечних шкіл, життєвих навичок, дистанційного навчання та сучасних методів навчання для вирішення проблеми впливу конфлікту на учнів. Конфлікт відчутно вплинув на систему освіти, учнів, викладачів, адміністративні та освітні установи. Сотні освітніх закладів зазнали пошкоджень. Учні та викладачі продовжують зазнавати вплив конфлікту на місцях: лише у 2017 році Направлення освіти зафіксував 34 напади на школи.

Організації повинні відремонтувати чи відновити понад 100 навчальних закладів, що постраждали від конфлікту, та повинні реагувати на нові напади на школи та пошкодження, що виникають внаслідок тривалого конфлікту.

Направлення освіти зміцнює потенціал з координації, реагування та готовності Міністерства освіти і науки України (МОН) і місцевих органів влади шляхом підвищення інституційної спроможності, інформаційно-роз'яснювальної роботи й розробки програм для атестації шкіл та безпеки шкіл. Направлення продовжує працювати з партнерами, МОН та місцевими органами влади з метою сприяння повного визнання свідоцтва про освіту для усіх учнів, які стикаються із перешкодами в отриманні офіційного підтвердження своєї освіти. Організації і направлення сприяють заходам у сфері законодавства та адвокації, спрямованим на підписання Урядом «Декларації про безпеку шкіл» та її реалізацію. Ця декларація – це політичне зобов'язання стосовно захисту шкіл під час збройних конфліктів.

З початку роботи у березні 2015 року направлення логістики координував безкоштовні перевезення гуманітарного вантажу з міста Дніпро, де такий вантаж, наданий декількома агенціями, зберігався та укомплектовувався до відправлення через «лінію розмежування» до НПУТ Донецької та Луганської областей. Направлення логістики також відповідав за адміністративні процедури отримання дозволів на конвої та забезпечував загальний канал для полегшення доступу до гуманітарної допомоги та сприяння визнання конвоїв направлення логістики на (контрольно-пропускний пункт в'їзду – виїзду (КПВВ)). Також були скоординовані зв'язки з владою і налагоджено атмосферу довіри.

Проте внаслідок зменшення гуманітарної допомоги, проблем, пов'язаних з гуманітарним доступом на НПУТ та недостатнього фінансування, з яким стикається гуманітарна спільнота в Україні, зменшився попит на загальні логістичні послуги, такі як транспорт та зберігання на складах.

Крім того, поточна ринкова ситуація не потребує спільного підходу для уникнення конкуренції щодо активів, оскільки логістичні активи наявні та доступні. Коли почалося реагування на надзвичайну ситуацію,

послуги, надані направленням логістики, мали заповнити логістичні прогалини, і доповнити логістичні можливості партнерів шляхом надання спільних послуг. Наразі конфлікт затягнувся. Допомога направлення логістики повинна бути замінена готовністю та посиленням логістичним потенціалом організацій.

У 2018 році направлення логістики сприяє переходу діяльності до відповідальних осіб певних агенцій, та розширює можливості гуманітарної спільноти. Направлення проводить семінари, тренінги та розробляє керівні принципи з метою передачі повсякденної логістичної діяльності організаціям ООН, НУО, МНУО та іншим організаціям, які хотіли б здійснювати підтримку у наданні спеціалізованих логістичних послуг. Це надає можливість всім організаціям сприяти власному транспортуванню та постачанню до НПУТ, за підтримки направлення, якщо це необхідно, а секторальні зустрічі стають форумом для координації та стратегічних консультацій з логістики для гуманітарної спільноти. Повинно бути підготовлено комплекс теоретичних, а також практичних навчальних заходів на місцях для організації передачі кращої практики та підвищення кваліфікації. Організації також проходять навчання з документообігу, необхідного для виконання вимог, та впровадження найкращих практик, а також відбувається обмін знаннями про процедури супроводу конвоїв.

Направлення логістики посилює свою підтримку щодо управління інформацією та публікує інформаційні продукти на своєму веб-сайті з метою інформування організацій про процедури на контрольних пунктах. У першому кварталі 2018 року, направлення логістики зосередило свою увагу на нарощуванні потенціалу та навчальних заходах для організацій, а також на підтримці управління інформацією та координаційній діяльності, з кінцевою метою поступового завершення роботи та очікування рішення Гуманітарної команди країни. Направлення логістики повинно працювати у поточному режимі до кінця 2018 року, щоб допомогти вирішити ситуативні питання, з якими можуть зіштовхнутися організації, та одночасно сприяти самостійному руху міжвідомчих конвоїв через «лінію розмежування».

Гуманітарне реагування в Україні охоплює багато учасників, у тому числі агентства ООН, національні та міжнародні НУО та інші міжнародні та регіональні організації, а також органи влади, країни члени ООН та приватний сектор.

Всі ці суб'єкти працюють в умовах невизначеності та дефіциту інформації, що обмежує їх здатність належним чином планувати та надавати допомогу. Особливо це стосується НПУТ.

Цей контекст вимагає особливо швидкої та гнучкої координації. Відповідно до цього, на передній план гуманітарного дискурсу та захисту виходять найбільш вразливі групи населення. Водночас, Україна має унікальну можливість для зміцнення взаємозв'язку гуманітарного реагування та заходів з розвитку та сприяння тісному партнерству із суб'єктами розвитку та громадянським суспільством.

Всі організації з гуманітарних питань покликані активізувати взаємодію з громадянським суспільством і владою, щоб забезпечити принципову гуманітарну діяльність та стійкість реагування, як в межах так і поза межами ПГР. Оскільки гуманітарне фінансування стає все більш глобальним, а світ зіштовхується з чисельними серйозними потребами, зтяжний характер кризи в Україні вимагає нових та інноваційних зусиль для залучення коштів та підходів у 2018 році. Ефективна мобілізація ресурсів та захист пов'язані з необхідністю висвітлювати кризову ситуацію в Україні на світовій арені. Взаємодія з донорами та країнами членами ООН повинна стати більш системною, спираючись на досвід 2017 року.

Зусилля, спрямовані на забезпечення планованої, своєчасної та стабільної гуманітарної діяльності повинна підтримуватися додатковими постачальниками послуг з координації, такими як Управління ООН з координації гуманітарних справ (УКГС ООН), Український Форум НУО, Міжнародна Неурядова Організація з Безпеки (INSO) та REACH/ACTED.

Міжнародна Неурядова Організація з Безпеки (INSO) у співпраці з Управлінням ООН з координації гуманітарних справ (УКГС ООН) надає спеціальні послуги з управління безпекою ризиками, що допомагає гуманітарним організаціям краще зрозуміти, управляти та розвивати оперативний потенціал, покращити гуманітарний доступ та знизити ризики для персоналу та діяльності. Для покращення ситуативної обізнаності та прийняття оперативних рішень, організації повинні мати користь від системи попередження загроз, періодичного аналізу та статистичних даних, тренінгів з питань безпеки на місцях, допомоги в кризових ситуаціях та розвитку потенціалу.

УКГС і надалі відіграє роль каталізатора для забезпечення всебічної координації між ініціативами ПГР та Українським Форумом НУО, а також співпрацюватиме з ширшим колом учасників. Платформа Українського Форуму НУО сприяє подальшому розширенню можливостей спільноти НУО, діяльність якої узгоджена та добре підкріплена інформаційно. Український Форум НУО підтримає стратегічні рішення ПГР, щоб налагодити гуманітарну діяльність та діяльність у сфері розвитку шляхом проведення масштабної роботи з національними НУО з метою підвищення їх потенціалу та покращення обізнаності щодо проблем, що стосуються розвитку гуманітарних відносин.

На національному та регіональному рівнях підтримується широка система координації. Це покращує спільне розуміння ситуації, а реагування стає більш ефективним. Для покращення зв'язків між національним та регіональними рівнями, а також гуманітарними операціями на ПУТ і НПУТ, УКГС підтримує ГКК щодо створення і підтримки координаційних структур, які подолають прогалини у зв'язках між партнерами з гуманітарних питань та усуває будь-яку фрагментарність реагування.

Для того, щоб гуманітарна спільнота належним чином реагувала на гуманітарні потреби, управління інформацією та технічна підтримка залишається у пріоритеті та адаптована до механізмів координації гуманітарної допомоги. REACH, у тісній співпраці з УКГС, продовжує підтримку покращення координації та постачання, впроваджуючи цілісні та всеохоплюючі оцінки. Зокрема, REACH проводить п'ять оцінок: дві тематичні та три всеохоплюючі мультисекторні оцінки на ПУТ та НПУТ для підтримки гуманітарної спільноти у зборі та аналізі даних за статтю та віком для інформування гуманітарних програм та довгострокових планів відновлення.

УКГС надає посилену підтримку гуманітарним організаціям та сприяє узгодженій та стратегічній взаємодії з місцевими органами влади, а також з фактичною владою для того, щоб покращити доступ до постраждалого населення як на ПУТ, так і НПУТ. УКГС і надалі сприяє регулярній координації та механізмам цивільно-військової координації на національному та регіональному рівнях.¹⁵

Conclusions

There is no universally recognized right to humanitarian assistance in international contractual law. In modern international law there is no separate dedicated act that would regulate the provision of humanitarian assistance. There are several separate acts that touch upon certain aspects of these issues, but virtually all of these acts regulate the provision of assistance in situations of certain disasters rather than armed conflicts. Similarly, the draft United Nations Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, developed by the United Nations International Law Commission, initially "took such events as an armed conflict" out of its brackets. However, in a later version of Article 3, the definition of "disaster" ceased to exclude directly the situation of an armed conflict. Accordingly, there is a problem regarding the correlation between the International Humanitarian Law standards and the future-to-be Articles, which may cause confusion and conflict of laws.

The greatest threat of hunger faced by residents of the conflict area in the Donbass was experienced during the active military operations in late 2014 – early 2015. However, even today residents of settlements in the borderline conflict area live in the conditions of constant shortage of food products and medicines due to broken administrative management, destroyed logistics infrastructure and constant bombardment. The territory of Donbass, controlled by Ukraine, is experiencing considerable overload due to the influx of re-settlers. The social and economic infrastructure of the region affected by the armed conflict does not allow to fully use of the labor potential of

---

¹⁵ План гуманітарного реагування – січень – грудень 2018. Україна. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/humanitarian_response_plan_2018_u_a.pdf. (Last accessed: 26.05.2018).

internally displaced persons and to properly ensure the welfare of the population (especially vulnerable categories such as children, disabled persons).

The investigation into the issue of the provision of humanitarian assistance both in the territory under control of Ukraine and in the uncontrolled territories has showed a significant range of violations in this area. It testifies to the low efficiency of the system of control over the receipt, distribution and quality of humanitarian assistance, lack of fight against corruption in this area, low level of coordination of work of the humanitarian organizations and the Armed Forces, where the Civil and Military Cooperation of the Armed Forces of Ukraine acts as a mediator.

Relevant issues of fair access to humanitarian assistance. These problems include the risk that the local population and internally displaced persons living in small, remote communities would feel the "hopelessness" of their existence; a part of the re-settlers might acquire the "victim complex" with reluctance to make their own efforts to adjust their lives and strengthen their demands towards the authorities to solve their problems; manifest their dissatisfaction with the behavior of military personnel and representatives of the security forces as well as with actions (omissions) of the authorities.

С.Р. Артемьев, заведующий кафедрой охраны труда и техногенно-экологической безопасности
Национального университета гражданской защиты Украины, кандидат технических наук, доцент

РОЛЬ КОНФЛИКТА НА ДОНБАССЕ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЕВРОПЕ

Проблема, рассматриваемая в материале данной статьи, достаточно актуальна. Страна живет в, так называемом, «замороженном конфликте» или «гибридной войне», которая давно перестала быть «гибридной», пятый год. Учитывая геополитическое положение Украины в Европе, достаточно очевидно, что существующий конфликт – это уже не только конфликт Украины, но и конфликт Европы.

Как известно, в 2014 году началось успешное расшатывание ситуации на Востоке Украины при полной поддержке созданных новообразований Россией. Летом 2014 года на Донбасс были введены регулярные части Российской армии, что не только спасло от поражения и укрепило пророссийские силы, но и создало определенную, достаточно существенную, на сотни километров линию фронта и захват новых территорий Украины.

Следует отметить, что осенью 2014 года состоялись первые встречи сторон конфликта в столице Беларуси для достижения прогресса в процессе перемирия. Посредниками уже тогда выступали такие европейские страны, как Германия и Франция. Однако перемирие в итоге так и не было достигнуто ни тогда, ни сейчас. Украина при этом продолжает и сегодня ежедневно нести огромное количество потерь среди военных и мирного населения, которые исчисляются уже десятками тысяч.

В сентябре 2015 года Россия начала военное вмешательство на стороне Асада в Сирии, в связи с чем несколько ослабло внимание к российско-украинскому конфликту со стороны европейских стран. Однако при этом следует отметить, что акцент сместился не в сторону, так называемого, «украинского кризиса», а в сторону полномасштабного конфликта-войны между Россией и Украиной. Речь шла не только о ситуации в Крыму и на востоке нашей страны, но и о всем отношении двух некогда дружественных государств – в политико-дипломатической плоскости, в экономике, гуманитарной сфере и др.

В 2016 году Германия председательствовала в ОБСЕ, что, безусловно, выдвинуло роль данной организации в дискуссии о разрешении конфликта в Украине на первый, главный, основной план [1].

1 <http://www.osce.org/cio/293066?download=true.p>.

Помимо этого, «нормандский формат» глав государств и министров иностранных дел Германии, Франции, России и Украины приобрел в этом году больше значимости, украинские и международные аналитики однозначно пришли к выводу, что он более дееспособен, чем сам Минский процесс.

В Украине встречи контактной группы все чаще стали подвергаться критике, был констатирован факт, что Минские договоренности в целом зашли в тупик. Об этом уже говорили абсолютно все. Киев настаивал на том, что политические процессы – например, проведение выборов в оккупированных частях Донбасса и введение там особого статуса – не должны, пока не будет достигнуто однозначное и безоговорочное прекращение огня обеими сторонами. А Россия при этом настаивала, обвиняя Украину в том, что она не выполняет минские договоренности.

В конце 2016 года Россия столкнулась с большим количеством международных резолюций со стороны ООН, ПАСЕ, Парламентской Ассамблеи НАТО и Международного трибунала в Гааге, которые резко осуждают нарушение ею международного права, оккупацию Крыма и военную агрессию на Донбассе, что, впрочем, вряд ли имело воздействие.

Начало 2017 года снова можно назвать решающим в том смысле, что международная политика сместила определенные акценты в данной проблеме. На повестке 2017 года стояли выборы во Франции и в Германии, т.е. в странах, которые уже четыре года выступают в роли посредников в российско-украинском конфликте. От результатов выборов именно в этих странах во многом зависели и важные вопросы возможного продолжения санкций против России. При этом 2017 год в Украине охарактеризовался усиленными боями на разделяющей линии-фронте на Донбассе, где Украина продолжала терять все больше военных и мирных жителей.

Сегодня, в 2018 году, по урегулированию конфликта на Донбассе вряд ли может быть предложено что-то кардинально новое. Наиболее вероятный сценарий согласования интересов между США и Россией – активизация усилий по выполнению Минских соглашений, которые зашли в тупик.

Как и раньше, в Украине будут продолжать действовать очень сильные внутривнутриполитические ограничения по выполнению Минских соглашений. Значительная часть украинского общества, наиболее активные сегменты гражданского сектора сегодня просто не готовы к серьезным и базовым компромиссам с Россией и не верят в саму возможность конструктивных компромиссов со страной-агрессором, которая таки была признана Украинским парламентом таковой в 2018 году [2].

2 <https://prod-cdn-static.gop.com/static/home/data/platform.pdf>

И если какие-то соглашения по урегулированию конфликта на Донбассе будут достигнуты без участия Украины и без учета внутривнутриполитических реалий в Украине, то они просто не будут выполняться.

Ожидание президентских выборов во Франции (в апреле-мае 2017 года) и парламентских выборов в Германии (в сентябре 2017 года) привело к «зависанию» переговорного процесса в «нормандском формате», хотя данная тенденция подобного «зависания» продолжается и ныне.

Тем не менее, следует отметить, что в процессе урегулирования конфликта на Донбассе есть всплески переговорной активности, выдвижения новых инициатив по отдельным пунктам Минских соглашений, а также попытки достижения прекращения огня.

А вот в более широком контексте украинно-российских отношений вряд ли стоит ожидать мощных кардинальных изменений. Россия не будет обсуждать проблему аннексии Крыма, и, скорее всего, не пойдет ни на какие принципиальные уступки в урегулировании конфликта на Донбассе. Кремль попытается использовать переговоры с командой нового Президента США, а также возможные изменения в руководстве ряда влиятельных европейских стран для снижения санкционного давления на Россию.

На данном этапе нет никакой согласованной «дорожной карты» по реализации Минских соглашений. Поэтому, нет оснований говорить о том, куда она приведет. По состоянию на весну 2018 года стоит констатировать тот факт, что не произошло никакого существенного прогресса в согласовании содержания «дорожной карты» по реализации Минских соглашений.

Основные пути урегулирования конфликта на Донбассе остаются теми же, что и раньше – реализация Минских соглашений. Крайне маловероятно, что и в 2019 году появится какой-то принципиально другой план урегулирования этого конфликта. Также маловероятно, без согласия России, изменение формата переговоров. К тому же, проблема существует не столько в формате переговоров, сколько в принципиальных противоречиях интересов обеих государств. В лучшем случае возможно постепенное снижение интенсивности боевых действий и относительное замораживание конфликта на Донбассе с сохранением военно-политического равновесия.

Позиции Украины и России остаются кардинально противоположными как в логике реализации Минских соглашений. Украина по-прежнему аргументированно настаивает на первоочередной реализации пунктов по безопасности, Россия – на приоритетности политических пунктов [3].

3 <https://www.donaldjtrump.com/policies/foreign-policy-and-defeating-isis>

Украина акцентирует внимание на демонтаже новообразованных республик и полноценной реинтеграции их нынешней территории в состав Украины, Россия – на возвращение двух этих республик в состав Украины.

Разногласия существуют и в понимании статуса и функций миссии ОБСЕ в зоне конфликта. Украина добивается формирования вооруженной полицейской миссии ОБСЕ, которая бы не только занималась контролем линии разграничения, но и взяла бы под контроль на время выборов участков украино-российской границы, которые сейчас контролировать Украина не в состоянии. Россия категорически не соглашается на полицейский характер миссии ОБСЕ, а также на передачу под ее контроль не контролируемых сейчас Украиной участков украино-российской границы. Разногласия кардинальные.

Следует отметить, что обозначенное российско-украинское противостояние не ограничивается конфликтом на Донбассе. Россия крайне негативно относится в целом к внешнеполитическим установкам Украины на европейскую и евроатлантическую интеграцию. Неразрешимой конфликтной темой остается проблема аннексии Крыма.

В обозримой перспективе более-менее реалистичной представляется только одна задача – недопущение дальнейшего обострения существующего противостояния.

Однако следует учитывать, что на украинское общественное мнение, на позиции ведущих политических сил в Украине и выработку украинской политики в отношении России очень сильно влияет восприятие России как страны-агрессора. Страны, которая ведет войну. Улучшение данной политической ситуации возможно только в случае полного и безоговорочного прекращения боевых действий на Донбассе. Если военные действия на Донбассе продолжатся даже в форме конфликта малой интенсивности, как это существует ныне, то восприятие России как страны-агрессора сохранится еще на долгие годы если не навсегда.

В России сегодня существуют мнимые определенные ожидания относительно реванша пророссийских сил на парламентских или президентских выборах в Украине в 2019 году. Но эти ожидания не реальны. Даже при самых благоприятных условиях суммарный потенциальный электорат пророссийских сил не превышает 20–25 % общей массы активных избирателей в нынешней Украине, даже если проголосуют все представители коммунистической партии и бывшей партии Регионов. А этого явно недостаточно для прихода пророссийской власти в Украине.

Очевидно, что в ближайшие годы не стоит предполагать кардинальные сдвиги на российско-украинском фронте [4].

⁴ <http://glavcom.ua/news/348195-ssha-podtverdili-porjadok-vypolnenija-minska-snachala-bezopasnost-potom-vybory.html>

«Нормандский процесс» однозначно приторможен, в позициях украинской и российской сторон в обозримом будущем существенных перемен не ожидается.

Заявления о необходимости разработки «дорожной карты», о которой договаривались европейские лидеры обрели уже процедурный характер постоянного ожидания и выводят переговорный процесс на новый виток с прогнозируемым нулевым результатом. Поэтому, конфликт Москвы и Киева обретает некий фоновый неизменный характер, что выгодно именно России. Общую тенденцию развития ситуации вокруг российско-украинского конфликта вряд ли можно назвать благоприятной как для Украины, так и для Европы.

Есть основания прогнозировать:

1. Изменения в некоторых позициях, во всяком случае правительства США и Франции по российско-украинскому конфликту.

2. Постепенное налаживание Западом сотрудничества с РФ и смягчение санкций против России вплоть до их отмены.

3. Превращение «украинского вопроса» в, так называемую, «внутреннюю» проблему самой Украины при демонстрации «мнимой» солидарности с Украиной.

4. Изменение атмосферы и расстановки сил в «нормандском формате» и рост давления на Украину по урегулированию ситуации на Донбассе именно по сценарию Москвы.

Подобный ход событий отвечает российским ожиданиям и дает Москве шанс на активизацию боевых действий на Донбассе как на донецком, так и на мариупольском направлениях. А вот нашей стране остается только сосредоточиться на укреплении оборонного потенциала собственной армии для противостояния российской армии, куда более мощной и обеспечении национальной безопасности, исходя из собственных возможностей и ресурсов страны.

Вряд ли стоит рассчитывать на то, что пятый год российско-украинской «гибридной» войны станет переломным, – конфликт на Донбассе Россия будет поддерживать в подобном замороженном состоянии, что ей однозначно выгодно.

В нынешней ситуации нет решения и проблемы Крыма политико-дипломатичным, международно-правовым, военным и другим любым путем. Получается, что Россия эту тему для себя закрыла, а Украина – не решила [5].

⁵<http://donbass.ua/news/region/2016/10/13/snachala-vypolnenie-uslovii-po-bezopasnosti-potom-vybory-v-ldnr-pozicii-poroshenko-i-ollanda-sovpali.html>

Потому для Киева задачей-минимумом на данном этапе является сохранение актуальности темы аннексированного Крыма в международной повестке дня и переводение крымского вопроса в международную судебную-правовую плоскость с подачей исков и других процедурных документов.

Инерция отчуждения, конфронтации и враждебности Москвы и Киева продолжается и ныне и только усугубляется. Она имеет тенденцию постепенного сворачивания контактов во всех сферах – товарообороте, энергетике, информационной, социо-культурной, гуманитарной сферах и др. Ныне Россия и Украина – враждующие страны.

По результатам ноябрьского 2016 года социологического исследования Центра Разумкова, до 70 % граждан Украины уверены в том, что в ближайшие годы украино-российские отношения либо ухудшатся, либо – не изменятся. При этом, среди населения Украины доминирует мнение, что в ближайшие пять-семь лет не стоит ожидать позитивных перемен в политике России по отношению к Украине. Поэтому, как минимум 50 % украинцев выступают за сокращение или полное сворачивание сотрудничества с Россией.

Сегодня практически нет механизмов полномасштабного урегулирования российско-украинского конфликта. Речь может идти только о минимизации напряженности, снижении градуса противостояния и недопущении эскалации агрессии. Четыре года войны – весьма убедительное доказательство того, что конфликт на Донбассе не имеет быстрого решения. Хотя место, где это решение может быть принято как окончательное одно – Москва (Кремль, Путин).

Учитывая кардинальную несовместимость позиций обеих сторон, оптимальный в нынешней ситуации вариант – максимальное замораживание конфликта на Донбассе. Речь идет о возможном вычлениении (изъятии) из Минских соглашений первых трех основных и важных пунктов (прекращение огня, отвод вооружений и мониторинг выполнения этих действий сторонами конфликта).

Может быть возможным оформить эти пункты в отдельное соглашение (договоренность) о перемирии и согласовать в нормандском формате. Причем без предварительных политических требований и условий. Цель – полное прекращение боевых действий, разведение сторон, создание 400-км буферной зоны по всей линии фронта, причем под международным контролем ОБСЕ. Потом – все остальное [6].

Это вовсе не означает прекращения переговоров по другим направлениям (в первую очередь, по вопросу освобождения заложников, где однозначно есть определенный успех),

⁶ <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/15/uk-and-us-ramp-up-criticism-of-russia-and-iran-over-aleppo-crisis>

но именно выполнение именно такого отдельного соглашения о прекращении боевых действий должно быть базовым условием и основной переговорной формулой «нормандского формата» и приоритетной темой заседаний трехсторонней группы в Минске. С другой стороны – стабильное и долгосрочное прекращение огня, безусловно, повлияет на атмосферу переговорного процесса как минского, так и нормандского, что важно для Европы.

Ключевым направлением является дальнейшая интернационализация процесса урегулирования ситуации на Донбассе – нужно использовать возможные международные механизмы и площадки, подключать к миротворческому процессу различные международные организации и структуры, расширять присутствие миссий ООН, ОБСЕ, ПАСЕ, ЕС, Красного Креста, репортеров без границ и т.д.

В 2018 году внимание к российско-украинской войне со стороны Европы стало отходить на задний план после кризиса с беженцами, британского референдума, событий в Турции, российской интервенции в Сирии.

Активность исламистов в Европе стала поводом для Франции и Германии на некий альянс с Россией в борьбе с терроризмом, закрывая при этом глаза на ее войну против Украины. Хотя после жестоких бомбардировок российской авиацией Алеппо, такой прогнозируемый альянс стал призрачным, тем не менее, он есть.

Нежелание Парижа и Берлина говорить на официальном уровне о конфликте в Украине, как агрессии самой России стимулирует российскую сторону продолжать усилия по квалификации происходящего на востоке Украины как внутриукраинского конфликта, где она, наравне с Францией и Германией в рамках «нормандского формата» играет роль «добротного» посредника.

Делая это, Берлин и Париж становятся на сторону Путина и предлагают рецепты урегулирования конфликта исключительно в рамках тупиковых «минских договоренностей». Нежелание и боязнь Европы называть вещи своими именами приводит не только к замалчиванию реальной войны и ухудшающейся ситуации на востоке Украины, но и держит в тонусе Москву, которая пытается перевести «нормандский формат» в формат урегулирования без западного участия или при их участии чисто формальном (символическом).

Перспективы урегулирования конфликта появятся только тогда, когда западные участники реально признают Россию агрессором и стороной конфликта [7].

⁷ <http://www.20minutes.fr/monde/russie/1940543-20161011-visite-paris-annulee-comment-poutine-impose-tempo-hollande>

До тех пор, пока ее будут рассматривать в качестве судьи и посредника, а агрессию против Украины называть «украинским конфликтом» или «украинским кризисом» – это будет на руку Москве.

Другой аспект серьезных разногласий состоит в игнорировании крымского компонента российской агрессии. Это приводит к появлению предложений обмена признания полуострова российским на уход российских войск из Донбасса, как это предлагает Медведев. Такой подход неприемлем для нашей страны. Логика Кремля ошибочна, но, тем не менее, именно эта логика сейчас, в 2018 году, лежит в основе действий Кремля. Режим В. Путина, пытается склонить президентскую власть в Украине к некоему решению проблемы на основе «компромисса», который можно сформулировать как «Крым – наш, Донбасс – ваш».

Данный компромисс однако совершенно не выглядит компромиссом для Украины, поскольку Украина теряет все, а Россия таким образом выигрывает «гибридную» войну, которую она начала в 2014 году с захвата Крыма «вежливыми людьми». Вследствие такого «компромисса» Россия приобретает Крым уже достаточно реально с согласия Украины (которая от него отказывается), а Украина его окончательно теряет (так как отказывается). Оккупированные районы Донбасса, которые вернутся нашей стране, принесут огромные проблемы, так как там уже налажена пророссийская система управления.

Если Европа погрузится в решение своих внутренних проблем, которые существуют и у нее, то Москва вполне может решиться и на продолжение военной кампании против Украины с развертыванием уже реальной, настоящей, полномасштабной войны.

Ныне, используя технологии ведения именно «гибридной» войны, Россия усилила действия изнутри Украины, проводя через лояльные Кремлю политические силы идею решения вопроса «неконтролируемых территорий» в обход правовых инструментов и парламента. Именно к хаотизации внутри Украины и стремится Москва, рассчитывая на то, что это еще больше оттолкнет ЕС от Киева.

Перспективы урегулирования существующей войны на Донбассе появятся только тогда, когда агрессор (Россия) буде признан агрессором и к России будут применены жесткие меры воздействия – санкции разрушительного характера: отключение от SWIFT, регрессная формула импорта нефти, замораживание счетов российских госкомпаний и банков в западных финансовых учреждениях, замораживание активов ТОП-100 представителей путинского режима и олигархов и др., что тенденционно уже началось [8].

⁸http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts//asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/257349

If this is not done decisively and directly, the cyber intervention of Russia in the American elections will be repeated on a more serious scale, and Russia's "forgotten war" against Ukraine in the Donbass is transformed into a war against Europe from within Europe.

For example, the Program for the Austrian Chairmanship of the OSCE in 2017 clearly stated: "The conflicts and challenges that we are now facing are international, they require international solutions." Austria actually continued the tendency laid by the Germans to strengthen the role of the OSCE in the settlement of various conflicts. Unequivocally, the settlement of the Russian-Ukrainian conflict depends on the participation of international organizations.

It should also be noted that the presidential elections in the US did not weaken Washington's attention to the Russian-Ukrainian conflict and did not lead to a reduction of pressure on Moscow. Rather, on the contrary, at the end of 2016, America imposed additional sanctions against Russia.

Summing up this article, we also note that the internal problems in the EU over the past two years, reinforced by the migration crisis and Brexit, make the European countries pay more attention to the internal situation and the solution of their internal problems, which is understandable, and less - to the aggravation of the settlement conflict in the war in the Donbass.

Tired of the various processes of globalization and internal threats of terrorism and crime, the population of Europe in the current situation is increasingly supported by various political forces, many of which advocate a softening of the EU's policy towards Russia. Although Ukraine is in the center of Europe.

And, despite the extension in December 2016 of EU sanctions against Russia, the next decision on their extension, which the EU adopted in June 2017, does not seem so unambiguous and certain that it creates additional unrest and tensions in such a serious issue for Europe.

And still I want to finish this material on a positive note. After the victory of Do-Nald Trump in the elections, it becomes increasingly obvious that the rhetoric about Russia, which he used in his election campaign, was aimed at obtaining exclusively support for the electorate.

Donald Trump did not pay proper attention to the Russian-Ukrainian conflict at that stage in his election platform, but the Republican Party's program document adopted on the eve of the presidential elections in the United States clearly stated: "We, together with our allies, support the continuation and, if necessary, the strengthening of sanctions against Russia to the full restoration of the sovereignty and territorial integrity of Ukraine".

This clearly indicates that the team of the newly elected President of the United States will participate in the settlement of the Russian-Ukrainian conflict not only through dialogue, but also from the position of force in the form of effective sanctions, which is already happening.

**ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТРАНСПОРТУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН
СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ**

О. М. Кондратенко

Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна

Вступ

Транспортні засоби є невід'ємною та суттєвою складовою економічної діяльності сучасних урбаністичних систем. Від кількісного і якісного складу парку автотранспортних засобів (АТЗ) урбосистеми, оснащених поршневыми двигунами внутрішнього згорання (ПДВЗ) залежать економічна, техногенна й екологічна складові її безпеки, причому як у регіональному масштабі, так і у масштабі цілої країни, тобто йдеться вже про питання забезпечення певного рівня національної безпеки^{16,17,18}.

Аналіз літературних джерел

Аналіз матеріалів публікацій і доповідей секцій Всесвітніх конгресів Товариства інженерів автомобільної промисловості США (Society of Automotive Engineers of USA (SAE)), які присвячені питанням забезпечення певного рівня екологічної безпеки (ЕБ) процесу експлуатації ПДВЗ, за період з 1991 по 2015 рр. показує, що у цей час (останні 25 років) у області означеного питання спостерігались такі тенденції¹:

- дизелізація світового і вітчизняного парку АТЗ;
- охоплення нормативами екологічності нових типів АТЗ, а з ними і їхніх ПДВЗ;

¹⁶ Вамболь С.О., Строков О.П., Вамболь В.В., Кондратенко О.М. Сучасні способи підвищення екологічної безпеки експлуатації енергетичних установок: монографія. НУЦЗ України, 2015, 212 с. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/3529>.

¹⁷ Vambol S.O., Vambol V.V., Suchikova Y.O., Mishchenko I.V., Kondratenko O.M. Scientific and practical problems of application of ecological safety management systems in technics and technologies: Monograph. Academy of Management and Administration, 2017, 205 p. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/3530>.

¹⁸ Вамболь С.О., Вамболь В.В., Кондратенко О.М., Міщенко І.В. Критеріальне оцінювання рівня екологічної безпеки процесу експлуатації енергетичних установок: монографія. НУЦЗ України, 2018, 320 с. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/36>.

- введення екологічних стандартів у країнах світу, де таких стандартів ще не було;
- перехід від нормування димності відпрацьованих газів (ВГ) до нормування масового викиду твердих частинок (ТЧ) ними;
- акцентування уваги на фракційному складі ТЧ як законодавчо нормованого поллютанта у складі потоку ВГ за масою, за площею активної поверхні та рахунковому (за кількістю окремих частинок);
- акцентування уваги на хімічному складі та внутрішній структурі ТЧ;
- перехід від технології простої фільтрації ВГ та їхнього каталітичного окислення до застосування комплексних систем зниження токсичності;
- прагнення до модульності та компактності систем зниження токсичності ВГ та їхніх агрегатів;
- вирішення проблеми холодного пуску ПДВЗ, великого і малого дихання резервуатів із паливом, суфлювання картерних газів;
- вдосконалення керамічних матеріалів підложки каталітичних нейтралізаторів і фільтрів твердих частинок (ФТЧ);
- перехід від цільнокерамічних фільтрувальних елементів конструкцій зі стільниковою структурою з газопроникними стінками каналів, заглушеними у шаховому порядку;
- поглиблене вивчення каталітичних властивостей металів платинової групи та їхніх комбінацій;
- пошук, дослідження та впровадження у виробництво матеріалів фільтрувальних елементів, альтернативних керамічним: волокнистих, насипок, намоток, тканих і нетканих сталевих сіток, мембран;
- розроблення і застосування різних варіантів реалізації комплексного підходу до зниження токсичності ВГ, що передбачає вдосконалення не лише системи їх очищення, але й систем, що задіяні у організації робочого процесу ПДВЗ, а також підвищення якості моторних палив і олів;
- розроблення і впровадження заходів щодо приведення показників токсичності АТЗ, що перебувають у експлуатації, до рівня нововведених норм;

– інтеграція системи зниження токсичності ВГ двигуна до системи електронного керування ПДВЗ або АТЗ;

– математичне моделювання механізмів утворення токсичних складових ВГ, зокрема і ТЧ, у робочому процесі ПДВЗ;

– математичне моделювання процесів, що відбуваються у ВГ під час їхнього руху випускним трактом ПДВЗ;

– математичне моделювання процесів, що відбуваються під час регенерації I і II роду у ФТЧ.

Таким чином, наукоємність підходів до реалізації вищенаведених тенденцій і спектр науково-технічних проблем у питаннях екологічності АТЗ і ПДВЗ, що входять до їхнього складу, свідчать про те, що ця проблематика є вкрай актуальною у країнах з розвинутим двигуно- і автомобілебудуванням.

Основною тенденцією можна вважати послідовне зменшення масового викиду ТЧ з потоком ВГ ПДВЗ, що спричинено суттєвим посиленням законодавчо встановлених вимог до енергетичних установок.

У зв'язку з вищенаведеним, *мета дослідження* може бути сформульована як визначення ієрархічного місця екологічної безпеки транспорту країни як складової національної безпеки на прикладі України.

Об'єктом дослідження є національна безпека України як частини Східної Європи.

Предметом дослідження є ієрархічне місце екологічної безпеки транспорту у структурі об'єкту дослідження.

Для досягнення мети дослідження мають бути вирішені наступні *задачі дослідження*.

1. Проаналізувати структуру парку АТЗ України.
2. Визначити коло основних проблем забезпечення виконання законодавчо встановлених норм ЕБ АТЗ з ПДВЗ в Україні.
3. Уточнити класифікацію факторів ЕБ, джерелом яких є ПДВЗ.
4. Проаналізувати вплив витрат палива ПДВЗ на показники ЕБ процесу їх експлуатації.

5. Обґрунтувати необхідність здійснення комплексного критеріального оцінювання рівня ЕБ процесу експлуатації АТЗ з ПДВЗ впродовж певних етапів їх життєвого циклу.

Структуру парку автотранспортних засобів України

У структурі парку АТЗ України станом на 2015 р. переважають об'єкти, які перебувають в експлуатації тривалий термін, тобто які досягли високого ступеня морального і фізичного зносу, але попри все не може бути виведена з експлуатації через різні причини – це ПДВЗ сільськогосподарської та військової техніки, будівельних і дорожніх машин, а також тепловозні, суднові й поршневі авіаційні ПДВЗ¹.

Середній термін експлуатації автомобіля у країнах Європейської Спільноти становить 8 років, в Україні цей показник для вітчизняних марок АТЗ знаходиться на рівні 14 – 16 років, а для іномарок – 10 – 12 років. Автопарк України за віковим показником автомобілів станом на 2009 рік складався з таких сегментів: до 5 років – 22 %, 6 – 8 років – 10 %, понад 9 років – 68 %¹.

При цьому український авторинок далекий від насичення. В середньому по Україні показник автомобілізації становить 130 автомобілів на 1000 жителів (у країнах Європейської Спільноти він становить 400 – 600 автомобілів на 1000 жителів). Обсяг первинного ринку автомобілів в Україні в 2009 році становив 162 291 автомобіль, а вторинного – удвічі більше, оскільки ціна автомобіля з пробігом в 2 – 3 рази нижча за ціну нового автомобіля. Тенденції авторинку України в часовому проміжку з 2008 по 2009 рр. для його різних сегментів такі: реєстрація нових автомобілів – 59,5 % в 2008 р., і 32,2 % в 2009 р., перепродаж автомобілів з пробігом на внутрішньому ринку – 40 і 67,2 % відповідно, реєстрація імпортованих автомобілів з пробігом – 0,5 і 0,6 %¹.

Станом на 2009 р. величина автопарку України становила близько 6 млн. автотранспортних засобів. З них близько 70 % становили автомобілі вітчизняних марок (ВАЗ – 37 %, ЗАЗ – 15 %, Москвич – 13 %, ГАЗ – 5 %), а на автомобілі марок Opel, Daewoo, Volkswagen, Chevrolet, Ford, Toyota, Mitsubishi, Skoda, Nissan, Mercedes, Mazda, Hyundai, Audi припадало 5 – 2 % одиниць автопарку відповідно, на інші – 10 %¹.

На вторинному ринку в Україні в 2009 р. з проданих автомобілів 45 % становили автомобілі виробництва країн СНД, з яких 38 % припадало на автомобілі марки ВАЗ, а найбільш продаваною моделлю автомобіля на ринку стала Daewoo Lanos¹.

Брендова структура продажів комерційних автомобілів (микроавтобуси, вантажні й поштові автомобілі) з пробігом на авторинку України станом на 2008 і 2009 рр. вигляд мала такий: ГАЗ – 14 і 18 % відповідно, Volkswagen – 17,5 і 17,7 %, Mercedes-Benz – 19 і 17 %, Ford – 8 і 7,5 %, Renault – 9 і 8 %, Fiat – 6,5 і 6 %, ЗАЗ – 2,5 і 3,5 %, Peugeot – 3,3 і 3,2 %, Іж – 2 і 3 %, УАЗ – 2,7 і 2,9 %, Citroen – 3 і 2,7 %, Opel – 2,9 і 2,6 %, інші – 9 і 8 %¹.

Середній термін експлуатації одиниці автотранспортного засобу в автопарку України станом на 01.01.2001 р. становив 17,1 року, станом на 01.01.2006 р. – 18,5 років (історичний максимум), станом на 01.01.2011 р. – 18,2 роки¹.

Таким чином, середньостатистичний автомобіль на дорозі в Україні – це машина 1993 року випуску, переважно ВАЗ¹.

Загальновідомим є те, що технічний рівень ПДВЗ, що перебувають в експлуатації, відповідав рівню розвитку підгалузі на момент випуску, але не відповідає сучасним вимогам до паливної економічності, собівартості технічного обслуговування і ремонту, надійності. Радикального приросту цих характеристик модернізацією досягти неможливо.

Проте вимоги до екологічності безвідносні терміну експлуатації АТЗ з таким ПДВЗ допускаються до експлуатації тільки разом із введенням економічних санкцій для їхніх власників – штрафів, підвищених податків і зборів, ненадання пільг і преференцій, часткової або повної заборони експлуатації автотранспортних засобів. Це призводить до необхідності розроблення методів приведення екологічних показників ПДВЗ більш ранніх років випуску до вимог сучасних норм.

У структурі автопарку нашої країни є досить велика кількість АТЗ іноземного виробництва, що згідно до документації обладнані штатними системами зниження токсичності ВГ, але на практиці багато з них таких систем вже не мають. Це відбувається через вельми коштовний ремонт таких систем, схильних до негативного впливу ВГ, що утворилися з неякісних палив, а також схильних до термічного руйнування. Ще двома причинами такого явища є відсутність державного нагляду за виконанням законодавчо встановлених норм токсичності ВГ і відсутність кваліфікованого персоналу в штаті офіційних представництв іноземних торговельних марок.

Зазвичай після виходу з ладу такої системи її повністю демонтують з борту АТЗ разом з датчиками тиску і температури ВГ, кисню у ВГ і замінюють відрізком трубопроводу і так званим емулятором роботи системи очищення ВГ (з переналаштуванням електронного блоку керування). Емулятор генерує сигнали

датчиків випускної системи ПДВЗ за їхньої фізичної відсутності за закладеною в нього програмою і подає їх в електронний блок керування ПДВЗ або АТЗ. При цьому електронний блок керування для моделей АТЗ, що відрізняються тільки наявністю системи очищення ВГ, мають різну архітектуру і не є взаємозамінними. Витрати на фізичне й програмне видалення ФТЧ становлять 400 – 700 \$ залежно від розніжності кор.пусу ФТЧ і можливості відділення від нього фільтрувального елемента. Достовірно точно оцінити кількість автотранспортних засобів, обладнаних емуляторами, складно¹.

Основні проблеми забезпечення виконання законодавчо встановлених норм ЕБ АТЗ з ПДВЗ в Україні

Як указано вище, на територіях України, Російської Федерації та країн Європейської Спільноти діють законодавчо встановлені норми екологічності АТЗ і спеціальної техніки, що оснащені дизельним ПДВЗ^{1,2,3}. Це Правила ЄЕК ООН № 49 (для АТЗ) і № 96 (для спеціальної техніки) рівнів EURO III, IV і V відповідно^{19,20}. У цих документах подано гранично допустимі значення масового викиду нормованих політантів у ВГ дизелів, методики проведення випробувань, перелік і параметри режимів випробувальних циклів, вид і характеристики засобів вимірювальної техніки.

Однак проконтролювати додержання вимог цих норм наразі не є можливим як для нових одиниць АТЗ і спеціальної техніки, так і для таких об'єктів, що перебувають у експлуатації. Відповідно практично неможливим є також застосування відповідних санкцій до автовласників, АТЗ і спеціальна техніка яких не відповідають цим нормам, а також вилучення з експлуатації таких об'єктів. Такий стан зумовлено такими причинами¹:

---

¹⁹ Regulation № 49. Revision 5. Uniform provision concerning the approval of compression ignition (C.I.) and natural gas (NG) engines as well as positive-ignition (P.I.) engines fuelled with liquefied petroleum gas (LPG) and vehicles equipped with C.I. and NG engines and P.I. engines fuelled with LPG, with regard to the emissions of pollutants by the engine. – United Nations Economic and Social Council Economics Commission for Europe Inland Transport Committee Working Party on the Construction of Vehicles. E/ECE/TRANS/505. 4 May 2011. 194 p.

²⁰ Regulation № 96. Uniform provision concerning the approval of compression ignition (C.I.) engines to be installed in agricultural and forestry tractors with the regard to the emissions of pollutants by the engine. Geneva, 1995. 109 p.

1. Скасування щорічних обов'язкових технічних оглядів АТЗ і спеціальної техніки у органах Державтоінспекції (ДАІ) МВС України. Радикальне реформування структури МВС України, розформування Державтоінспекції.
2. Скасування процедури перевірки показників токсичності АТЗ і спеціальної техніки на стаціонарних постах ДАІ, а також контролю маси вантажу великотоннажного транспорту.
3. Відсутність обов'язкових сертифікаційних досліджень одиниць АТЗ і спеціальної техніки, що ввозяться на територію України, або сліднують її територією транзитом на в'їзних пунктах пропуску митниць.
4. Відсутність сертифікованих сучасних засобів дослідження і контролю показників токсичності ВГ ПДВЗ такої техніки у достатній кількості як на ринку, так і у лабораторіях наукових установ і вищих навчальних закладів.
5. Відсутність фактичного контролю якості паливо-мастильних матеріалів, що виробляються на вітчизняних нафтопереробних заводах або ввозяться з-за кордону і реалізуються мережами автозаправних станцій.
6. Відсутність заходів державного стимулювання додержання таких норм: надання податкових пільг, знижок на паркування і паливо, спрощених процедур оформлення документації тощо.
7. Відсутність державного замовлення на виробництво соціальної рекламної продукції, що роз'яснює, популяризує цю проблематику і впливає на рівень громадянської свідомості автовласників, культури експлуатації тощо.
8. Відсутність на ринку пропозицій сертифікованих систем і окремих агрегатів для зниження токсичності ВГ ПДВЗ АТЗ і спеціальної техніки вітчизняного виробництва відповідної якості й невисокої вартості.
9. Відсутність державного замовлення на розроблення силами вітчизняних науковців і впровадження у виробництво на вітчизняних промислових підприємствах систем очищення ВГ ПДВЗ, засобів дослідження і контролю кількісного і якісного складу ВГ, методик і стендів для випробувань АТЗ і їхніх ПДВЗ.

10. Відсутність законодавчої заборони на використання так званих емуляторів роботи систем очищення ВГ ПДВЗ, що програмно імітують їхньої наявності за їх несправної роботи або відсутності.

11. Економічна і політична ситуація в Україні з кінця 2013 і по теперішній час відсуває проблематику ЕБ процесу експлуатації транспорту на другорядні позиції.

12. Законодавча невизначеність статусу так званих «блях», тобто АТЗ, що перебувають в активній експлуатації на території України і фактичними власниками яких є громадяни України, але за документами та державними номерними знаками ці АТЗ перебувають у юрисдикції інших країн, зокрема країн Європейської Спільноти, а їх власниками є іноземці.

Отже, як випливає з вищенаведеного, у нашій державі склалася правова колізія – наявність законодавчо встановлених норм, з одного боку, і відсутність реальних важелів впливу – з іншого, чим і користуються автовласники і експлуатуючі організації, злісно не додержуючись вищезгаданих норм.

Основними шляхами покращання такої ситуації є ті, що природним чином впливають з формулювань вищенаведених проблем. Передумови для вирішення деяких з них закладено у доробку вітчизняних учених. Деякі з досліджень завершилися створенням відповідних пристроїв й приладів, тобто «в металі». Так, зокрема, у попередніх роботах автора даного дослідження розглянуто: проблему створення сучасних засобів вимірювальної техніки для визначення параметрів токсичності ВГ; проблему нейтралізації продуктів неповного згоряння палива у ВГ каталітичним нейтралізатором; проблему очищення ВГ від ТЧ рідинним ФТЧ; проблему очищення ВГ від ТЧ ФТЧ з насипкою з природних сорбентів^{1,2,3,21,22}.

Проте, проблеми, пов'язані зі створенням відповідного правового забезпечення, можуть вирішуватися виключно на законодавчому рівні.

---

²¹ Кондратенко О.М., Строков О.П., Вамболь С.О., Авраменко А.М. Математична модель ефективності роботи фільтра твердих частинок дизеля. *Науковий вісник НГУ*, 2015, № 6 (150), 55–61. Режим доступу: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/2227>.

²² Vambol S., Vambol V., Kondratenko O., Suchikova Y., Hurenko O. Assessment of improvement of ecological safety of power plants by arrangement of pollutants neutralization system. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2017, № 3/10 (87), 63–73. – Available at: <http://journals.uran.ua/eejet/article/viewFile/102314/100169>.

Удосконалена класифікація факторів ЕБ, джерелом яких є АТЗ з ПДВЗ

Автором запропоновано класифікацію факторів ЕБ¹, джерелом яких є АТЗ з ПДВЗ, однак з огляду на результати подальших досліджень^{2,3}, її структуру розширено, уточнено і впорядковано згідно до теорії ієрархічних структур і принципу десятинного поділу. Удосконалена класифікація факторів ЕБ, джерелом яких є АТЗ з ПДВЗ представлена на рис. 1.

Аналіз впливу витрат палива ПДВЗ на фактори ЕБ процесу експлуатації АТЗ

Хоча витрати палива двигуном не відносять до факторів ЕБ, їх значення чинить суттєвий вплив на увесь відомий спектр таких факторів.

Аналіз спеціалізованої науково-технічної літератури виявив, що споживання палива ПДВЗ як у формі середньоексплуатаційного значення масової годинної витрати палива G_{fme} (у кг/год) (має екстенсивний характер впливу), так і у формі середньоексплуатаційного значення питомої ефективної масової годинної витрати палива g_{eme} (у кг/(кВт·год)) (має інтенсивний характер впливу), неоднозначно характеризує всі аспекти рівня ЕБ процесу експлуатації АТЗ з ПДВЗ.

Види факторів ЕБ, джерелом яких є ПДВЗ у складі ЕУ

А. ПОЛЮТАНТИ

*А.а. Газоподібні й аерозольні
речовини-полютанти*

В. ШКІДЛИВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ

*В.а. Енергетичне
забруднення НПС*

A.a.1. Законодавчо нормовані прямо

A.a.1.1. Викид продуктів неповного згоряння моторного палива у потоці аерозолі ВГ (C_nH_m , CO, PM)

A.a.1.2. Викид продуктів повного згоряння моторного палива, у потоці ВГ (NO_x)

A.a.2. Законодавчо нормовані опосередковано

A.a.2.1. Викид оксидів сірки у потоці аерозолі ВГ (SO_x)

A.a.2.2. Викид ПАВ та сполук важких металів у потоці аерозолі ВГ (бенз(а)пірен, ТЕС)

A.a.2.3. Викид парникових газів у потоці аерозолі ВГ (CO_2)

A.a.3. Законодавчо ненормовані

A.a.3.1. Викид випарів моторного палива та оливи, спричинені явищами великого та малого дихання резервуару

A.a.3.2. Викид аерозолі картерних газів

A.a.3.3. Підвищення вологості атмосферного повітря (H_2O)

A.b. Рідкі речовини-полутанти

V.a.1. Забруднення НПС шумом та вібрацією

V.a.2. Забруднення НПС теплотою

V.a.3. Забруднення НПС електромагнітними полями

V.b. Інформаційне забруднення НПС

V.b.1. Хибна інформація

V.b.2. Інформаційний шум

V.b.3. Турбуючі фактори

V.c. Споживання невідного джерела енергії

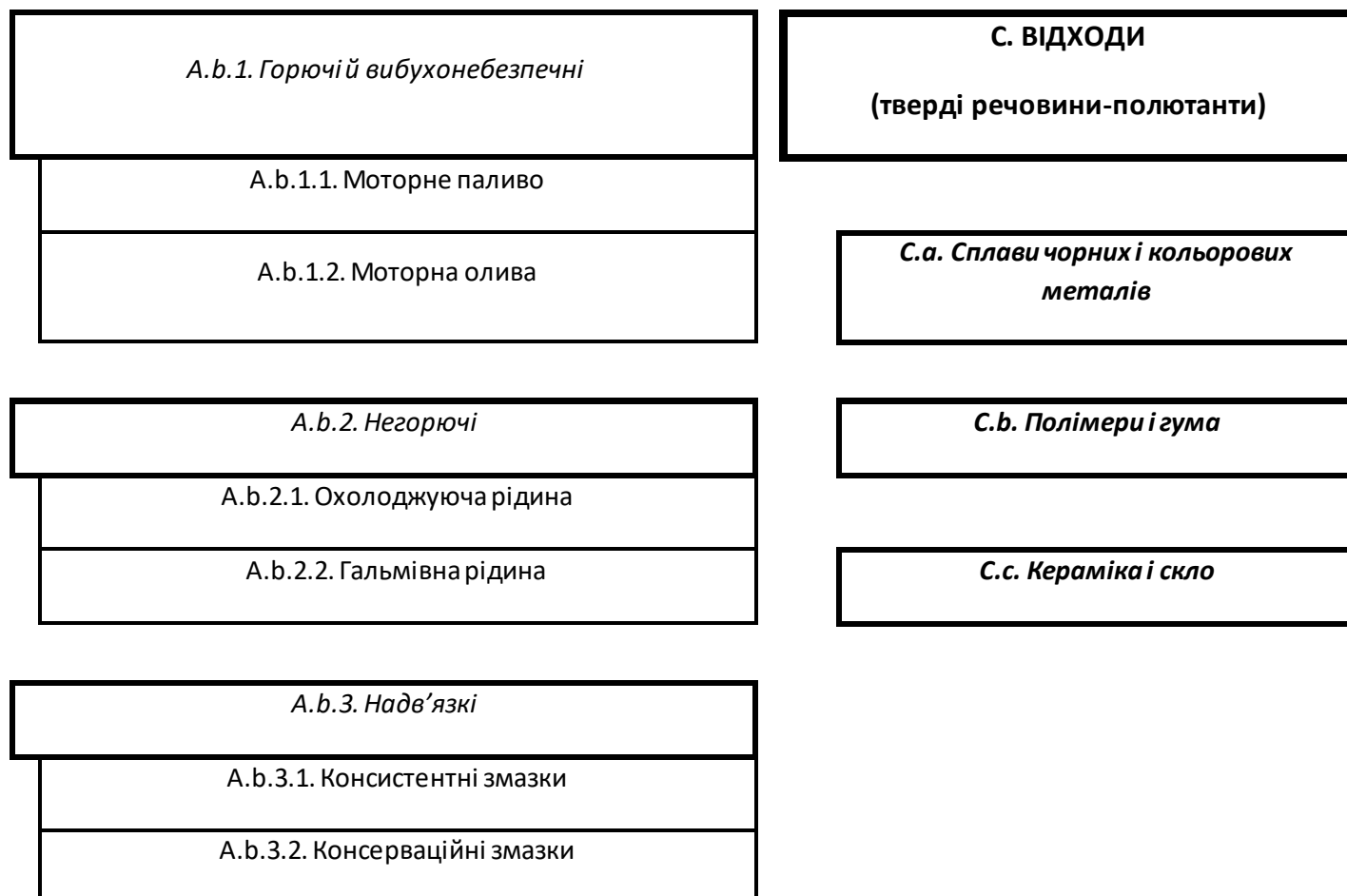

Рис. 1 – Уточнена класифікація факторів ЕБ, джерелом яких є ПДВЗ у складі ЕУ

За рівних інших умов, що описані вище, такий вплив проявляється наступним чином.

Результати аналізу передусім дозволяють доповнити та уточнити класифікацію типів забруднення НПС від ПДВЗ як частини АТЗ, представлену в монографії¹ (див. рис. 1) та розповсюджену на випадок безаварійної експлуатації.

1. Моторне паливо нафтового походження є невідновним джерелом енергії. Тому, чим нижче значення G_{fme} і g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу в глобальному масштабі^{1,2,3,23}.

²³ Парсаданов І.В. Підвищення якості і конкурентоспроможності дизелів на основі комплексного паливно-екологічного критерію: монографія. НТУ «ХПІ», 2003, 244 с.

2. Джерелом деяких типів законодавчо нормованих поллютантів у потоці ВГ, зокрема продуктів неповного згоряння, а саме незгорілих газоподібних вуглеводнів моторного палива та мастила C_nH_m , монооксида вуглецю CO, твердих частинок ТЧ, є екзотермічні окислено-відновні реакції згоряння палива, що здійснюється в умовах далеких від ідеальних. Тому, чим повніше такі реакції проходять (що означає нижче значення G_{fme} і g_{eme}), тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу^{1,2,3,8}.

3. Моторне паливо містить атомарну і зв'язану сірку, кількість якої обмежена відповідними нормативними документами²⁴. Це означає, що масовий годинний викид оксидів сірки SO_x в потоці ВГ також є нормованим поллютантом, хоча й опосередковано. Тому, чим меншим є значення G_{fme} , тим нижчим є величина викиду цього поллютанта, і вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу^{1,2,3,8}. Значення g_{eme} має вплив на співвідношення між SO_x та іншими сполуками сірки в потоці ВГ, зміщуючи баланс у бік SO_x .

4. ПДВЗ традиційної конструкції з кривошипно-шатунним механізмом є потужним джерелом шуму та вібрацій (факторів зовнішньої неврівноваженості)¹, інтенсивність яких тим вище, чим більшою є вироблена ПДВЗ індикаторна потужність на робочому режимі. Обидва ці фактори ЕБ за своєю суттю є дисипативними процесами. Тому, чим меншим є значення G_{fme} і g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

5. Будь-який ПДВЗ – це тепла машина, і вся енергія, що виділяється під час процесу згоряння моторного палива у камері згоряння у робочому процесі в процесі експлуатації, так чи інакше в кінцевому підсумку перетворюється на теплову енергію й передається в НПС і є частиною його теплового забруднення¹. Хімічна енергія, що потенційно міститься в споживаному моторному паливі, може бути розділена на недоотриману (через недосконалість робочого процесу), механічні втрати (через недосконалість конструкції ПДВЗ та необхідності забезпечення здійснення робочого процесу) та корисну (передану споживачеві). Споживач витрачає ефективну потужність, отриману від ПДВЗ, для подолання дисипативних сил (головним чином сил тертя), а також під час виконання функцій, для яких він призначений (наприклад, здійснення механічної роботи), як для подолання недосконалості його конструкції. Співвідношення між першими двома і третіми компонентами енергетичного балансу характеризується значенням g_{eme} , співвідношення між першим і другим – показниками токсичності ВГ, а значення G_{fme} характеризують абсолютне значення теплового забруднення НПС. Однак, ефективна потужність спочатку витрачається на виконання корисної

²⁴ ГОСТ 4840:2007. Паливо дизельне підвищеної якості. Технічні умови. – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – 16 с.

роботи і лише після цього неминуче перетворюється на тепло. Тому, чим меншим є значення G_{fme} і g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

6. Моторне паливо, що в процесі виготовлення піддається каталітичному риформінгу, містить опосередковано нормовані потенційно шкідливі компоненти, а саме: поліциклічні ароматичні вуглеводні (ПАВ) (наприклад, бензин(а)пірен) та присадки з сполуками важких металів (наприклад, тетраетилсвинець, повністю заборонений сучасними нормативними документами)^{1,8}. Також з масовою годинною витратою палива співвідноситься витрата моторної оливи на угар, що також містить сполуки важких металів. Це відбувається через те, що моторна олива потрапляє в камеру згоряння ПДВЗ, а для деяких видів ПДВЗ є це компонентом моторного палива, як у ПДВЗ з кривошипно-камерною продувкою. Тому, чим нижча меншим є значення G_{fme} і g_{eme} , тим нижчою є величина масового годинного викиду незгорілих ПАВ у потоці ВГ, а значить і вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу¹. Кореляції між значеннями викиду сполук важких металів та інших непрямо нормованих полютантів у ВГ та значення g_{eme} не виявлено.

7. Моторне паливо та олива містять азотовмісні присадки, які у процесі згоряння разом із азотом повітря утворюють оксиди азоту NO_x , що також є законодавчо нормованими полютантами^{1,2,3,8}. Чим краще організовано робочий процес ПДВЗ, тим вищою є температура в камері згоряння і, відповідно, вищою є величина масового годинного викиду NO_x в потоці ВГ (значення цієї величини не досягає нуля навіть при значному погіршенні чи порушенні робочого процесу ПДВЗ). Тому, чим меншим є значення G_{fme} і більшим є значення g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

8. До числа продуктів повного згоряння моторного палива відносяться вода H_2O та вуглекислий газ CO_2 . Друга з цих речовин – продукт екзотермічних окисно-відновних реакцій, що являє собою парниковий газ і сприяє глобальному потеплінню на Землі. Викиди CO_2 в певній країні не повинні перевищувати квот, встановлений Кіотським протоколом²⁵. Це означає, що CO_2 також є законодавчо нормованим полютантом, хоча і опосередковано. Тому, чим більше і ефективніше моторного палива згоряє в камері згоряння ПДВЗ, тим меншим є значення G_{fme} і g_{eme} , і тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

---

²⁵ Kyoto protocol to the united nations framework convention on cli mate change. Official text in English (1998) [Electronic resource], 20 p. Available at: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>.

9. Загальновідомо, що будь-який АТЗ, що споживає рідке моторне паливо, забруднює НПС випарами цього палива через прояв явищ великого та малого дихання резервуару. Саме так проявляється той тип факторів ЕБ процесу безаварійної експлуатації ЕУ з ПДВЗ, як забруднення НПС рідкими поллютантами¹. Чим більшою є кількість спожитого ПДВЗ палива і менш ефективним є його згоряння, тим більшим паливний баком оснащують ЕУ, і тим частіше відбувається повне вичерпання палива з резервуара й, відповідно, повна заправка бака, що екстенсивно збільшує ефект великого дихання резервуара. За тих самих умов при великій амплітуді зміни температури повітря також НПС впродовж доби спостерігається інтенсифікація ефекту малого дихання резервуара. Тому, чим меншим є значення G_{fme} і g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

10. Під час експлуатації ПДВЗ виділяються так звані картерні гази, що складаються з випарів моторного палива та оливи, мілких крапель рідкого незгорілого палива, повітря свіжого заряду, компонентів ВГ, що потрапляють у картер ПДВЗ, де зберігається моторна олива крізь зазори у циліндропоршневій групі КШМ, а також краплі туману моторної оливи, що утворився як результат процесу змащення ЦПГ розбризкуванням¹. Картерні гази створюють надлишковий тиск у внутрішніх порожнинах картера та піддону ПДВЗ і тому періодично скидаються в НПС. Від дисперсної фази аерозолі картерних газів, а саме крапель туману моторної оливи, очищаються системою суфлювання ПДВЗ. Дисперсійне середовище аерозолі картерних газів, а саме суміш перелічених вище газів, в ПДВЗ без системи нейтралізації поллютантів у потоці ВГ також не очищається від його шкідливих компонентів. Тому, чим меншим є значення G_{fme} і g_{eme} (у одиницях ПДВЗ, які ще не досягли граничного стану через фізичний знос), тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

11. Робота ПДВЗ сучасних конструкцій керується електронною системою автоматичного керування, яка складається з джерела електричної енергії (генератора та акумулятора), датчиків, електронного блоку керування, виконуючих пристроїв та проводів. Деякі види ПДВЗ мають систему запалювання, яка складається з електричних кіл високої та низької напруги. Обидві ці системи є джерелами потужного електромагнітного забруднення НПС. Чим вищим є значення G_{fme} , тим інтенсивніше працюють ці системи та чим нижчим є значення g_{eme} , тим ефективніше ці системи працюють. Тому, чим вищим є значення G_{fme} та чим нижчим є значення g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

12. Описані вище системи є потужними джерелами інформаційного забруднення НПС, особливо при використанні бездротових інтерфейсів для передачі даних, наприклад GPS, Wi-Fi, Bluetooth – хибної

інформації, інформаційного шуму, турбуючи факторів. Чим вищим є значення G_{fme} , тим інтенсивніше працюють ці системи та чим нижчим є значення g_{eme} , тим ефективніше ці системи працюють. Тому, чим вищим є значення G_{fme} та чим нижчим є значення g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

13. Чим більш інтенсивно працює ПДВЗ, тим більше він споживає моторного палива за одиницю часу G_{fme} , і відповідно тим швидше він вичерпає свій фізичний ресурс – сплави чорних і кольорових металів, полімери і гума, кераміка і скло. Чим ефективніше він використовує споживане паливо g_{eme} , тим рідше він потребує технічного обслуговування та ремонту з урахуванням того, що подія відмови є явищем, що насить випадковий характер. У разі досягнення ПДВЗ граничного технічного стану він потребує капітального ремонту або утилізації, що супроводжується забрудненням НПС твердими поллютантами (відходами), тобто деталями. Тому, чим нижчим є значення G_{fme} та g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

14. Викладене вище у рівній мірі стосується забруднення НПС ПДВЗ рідкими поллютантами, а саме відходами технічних рідин – моторних палива і мастила; охолоджуючої, омиваючої й гальмівної рідин, консистентних і консерваційних змазок. Тому, чим нижчим є значення G_{fme} та g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу.

15. Продуктом повного згоряння моторного палива є пара дігідрогену монооксиду H_2O , яка потрапляє у НПС з потоком ВГ та конденсується за відповідних температур. При цьому ця речовина сама по собі не є шкідливою чи небезпечною. Однак, по-перше, сприяє підвищенню вологості повітря, корозії виробів зі сплавів чорних металів та утворенню кислотних дощів, реагуючи з такими компонентами ВГ, як оксиди азоту NO_x і сірки SO_x . Тому, чим нижчим є значення G_{fme} та g_{eme} , тим вищим є рівень ЕБ оцінюваного процесу. Наведені вище міркування про характер кореляції між чинниками ЕБ та впливаючих на них факторів ЕБ наведено в табл. 1. У табл. 1 застосовано наступні умовні позначення (*): позначка «+» вказує на те, що збільшення значення величини впливаючого фактора спричиняє збільшення значення величини фактора ЕБ; позначка «-» вказує на те, що збільшення значення величини впливаючого фактора спричиняє зменшення значення величини фактора ЕБ.

Визначення поняття «Безаварійна експлуатація ЕУ з ПДВЗ» як частини життєвого циклу

Весь життєвий цикл АТЗ з ПДВЗ традиційно ділять на послідовний ланцюжок етапів, які в світлі специфіки даної проблематики і вищесказаного раціонально об'єднати в наступні блоки (див. рис. 2).

Блок I «Розробка і виробництво»;

Блок II «Експлуатація»;

Блок III «Утилізація».

Таблиця 1 – Вплив витрати палива ПДВЗ на різні компоненти
рівня ЕБ процесу безаварійної експлуатації ЕУ з ними

№	Фактор екологічної безпеки	Впливаючий фактор		
		G_{fme}	g_{eme}	η_{eme}
		кг/год	кг/(кВт·год)	–
		Характер кореляції*		
1	Споживання невідновного джерела енергії	+	+	–
2	Викид законодавчо нормованих газоподібних речовин-полутантів, а саме продуктів неповного згоряння моторного палива, у потоці аерозолі ВГ (C_nH_m , CO, PM)	+	+	–
3	Викид опосередковано законодавчо нормованих полутантів, а саме оксидів сірки у потоці аерозолі ВГ (SO_x)	+	–	+
4	Забруднення НПС шумом та вібрацією	+	+	–
5	Забруднення НПС теплотою	+	+	–
6	Викид ПАВ та сполук важких металів у потоці аерозолі ВГ (бенз(а)пірен, ТЕС)	+	+	–
7	Викид законодавчо нормованих газоподібних речовин-полутантів, а саме продуктів повного згоряння моторного палива, у потоці аерозолі ВГ (NO_x)	+	–	+
8	Викид опосередковано законодавчо нормованих полутантів, а саме парникових газів у потоці аерозолі ВГ (CO_2)	+	–	+
9	Викид випарів моторного палива та оливи, спричинені явищами великого та малого дихання резервуару	+	+	–

10	Викид аерозолію картерних газів	+	+	–
11	Забруднення НПС електромагнітними полями	+	+	–
12	Забруднення НПС інформацією	+	+	–
13	Забруднення НПС твердими речовинами-поліюантами (відходами)	+	+	–
14	Забруднення НПС ріжкими речовинами-поліюантами	+	+	–
15	Підвищення вологості атмосферного повітря (H ₂ O)	+	+	–

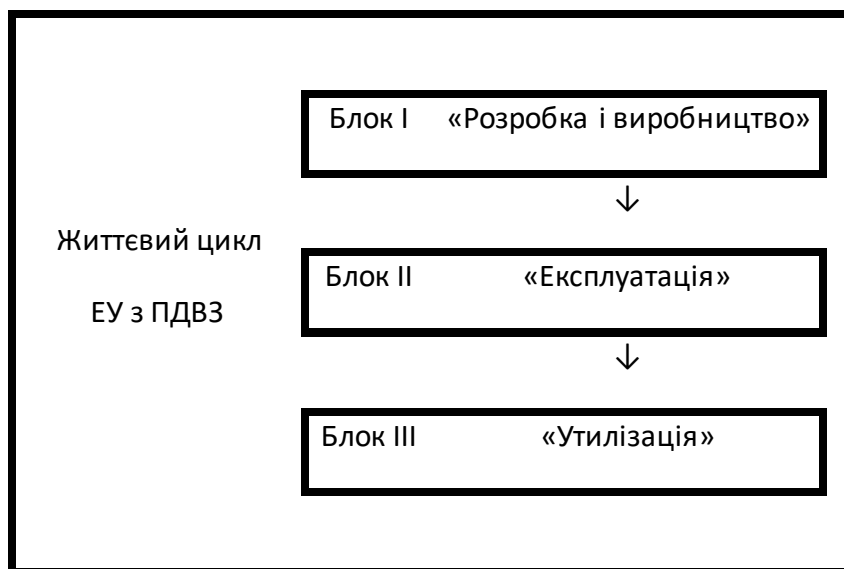

Рис. 2 – Поділ життєвого циклу ЕУ з ПДВЗ на блоки,
 придатні до використання у процесі розробки СУЕБ

Чинна редакція Правил безпеки дорожнього руху України (ПДР)²⁶ в розділі 31 «Технічний стан транспортних засобів та їх обладнання» в пункті 31.1 визначає наступне: «технічний рівень транспортних засобів та їх обладнання повинні відповідати вимогам стандартів, що стосуються безпеки дорожнього руху

²⁶ Правила дорожнього руху України. Відповідає офіційному тексту, погодж. з ЦБДД та АС при МВС України, затв. пост. Кабміну України № 1306 від 10.10.2001, введ. у дію 01.01.2002, зі змін і доп. згідно до пост. Кабміну України № 869 від 21.10. 2015. Київ, Арій, 2016, 48 с.

та охорони довкілля, а також правил технічної експлуатації, інструкцій підприємств-виробників та іншої нормативно-технічної документації».

Пункт 31.4 містить наступне: «забороняється експлуатація транспортних засобів згідно із законодавством за наявності таких технічних несправностей і невідповідності таким вимогам» і далі наведено перелік таких несправностей у відповідних підпунктах. Так, у підпункті 31.4.6 «Двигун» зазначено наступне: «а) вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах або їх димність перевищує встановлені норми стандартів; б) негерметичність паливної системи; в) несправна випускна система».

Пункт 31.5 містить наступне: «у разі виникнення в дорозі несправностей, перерахованих в пункті 31.4 цих Правил, водій повинен вжити заходи щодо їх усунення, а якщо це зробити неможливо, то рухатися якомога коротшим шляхом до місця стоянки або ремонту. ... У разі виникнення під час перевезення несправностей, зазначених у підпункті 31.4.7 ... подальший рух заборонено до їх усунення ... ».

Тобто, в ПДР поняття «експлуатація автотранспортного засобу» ніяк не пов'язане з фактом наявності можливості його самостійного пересування, а тільки в сумі з фактом перебування його в прийнятному або задовільному технічному стані. АТЗ, які за технічним станом порушує вимоги підпункту 31.4 ПДР і, тим більше, аварійно вийшло з ладу, незалежно від наявності факту його технічної або фактичної здатності самостійно рухатися, не вважається таким, що перебуває в процесі експлуатації. Також можна зробити висновок, що АТЗ, що знаходиться в стані технічного обслуговування або ремонту, також не може вважатися таким, яке знаходиться в процесі експлуатації.

Тому в табл. 1 представлені результати аналізу впливу на значення факторів ЕБ витрати палива ПДВЗ тільки в тій частині, яка характеризує процес безаварійної експлуатації.

Одним з напрямків подальших досліджень є якісна й кількісна градація факторів ЕБ в повному їх наборі, представленому в табл. 1, що наразі є одним з невирішених питань критеріального оцінювання рівня ЕБ процесу безаварійної експлуатації ЕУ з ПДВЗ^{27,28,29}.

Розглянуті аспекти ЕБ тісно пов'язані із питаннями забезпечення екологічної безпеки об'єктів підвищеного ризику³⁰, систем управління ЕБ з використанням багатофазних дисперсних структур³¹ та систем управління ЕБ³².

Особливої актуальності дослідження, результати яких висвітлено у даній роботі, набувають на фоні інтенсивного розвитку альтернативної енергетики, зокрема геліоенергетики на основі фотоелектричних перетворювачів на базі наноструктурованих напівпровідникових матеріалів, зокрема дослідження

---

²⁷ Vambol S.O., Kondratenko O.M. Results of complex criterial fuel and ecological assessment of diesel engine 2Ch10.5/12 for emergency and rescue power plants, *Техногенно-екологічна безпека*, 2017, Вип. 1, 32–38. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/36>.

²⁸ Vambol S.O., Kondratenko O.M. Calculated substantiation of choice of units of monetary equivalents of complex fuel and ecological criteria components, *Техногенно-екологічна безпека*, 2017, Вип. 2, 53–60. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/36>.

²⁹ Kondratenko O.M. Selection of criterial apparatus for complex assessment of ecological safety level of exploitation process of power plants, *Техногенно-екологічна безпека*, 2018, Вип. 3 (1/2018), 75–84. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/36>.

³⁰ Вамболь С.О., Кондратенко О.М., Міщенко І.В., Колосков В.Ю. Дослідження гідравлічних струменів при створенні системи управління екологічною безпекою об'єктів підвищеного ризику: монографія. НУЦЗ України, 2018, 204 с. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/36>.

³¹ Вамболь С.А. Системы управления экологической безопасностью, которые используют многофазные дисперсные структуры: монографія. НАКУ им. Н. Е. Жуковского «ХАИ», 2013, 204 с. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/36>.

³² Нечипорук Н.В., Кобрин В.Н., Вамболь В.В., Полищук Е. А. Утилизация летательных аппаратов: монографія. НАКУ им. Н. Е. Жуковского «ХАИ», 2014, 304 с.

особливостей отримання і дослідження властивостей наноструктурованих напівпровідникових матеріалів на основі InP, GaP та GaAs^{33,34,35,36,37,38,39}.

**ECOLOGICAL SAFETY OF TRANSPORT AS THE COMPONENT OF NATIONAL SECURITY OF
EASTERN-EUROPEAN COUNTRIES (UKRAINIAN CASE)**

Kondratenko O. M.

National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Present paper describes the results of analysis of modern and relevant issues of technogenic and ecological safety of urban systems as the component of national security of Eastern-European countries on example of Ukraine.

---

³³ Богданов І.Т., Вамболь С.О., Вамболь В.В., Сичикова Я.О., Кондратенко О.М. Сучасні технології отримання наноматеріалів для відновлювальної енергетики з урахуванням екологічної безпеки: монографія. БДПУ, 2018, 188 с.

³⁴ Vambol S., Bogdanov I., Vambol V., Suchikova Y., Kondratenko O., Hurenko O., Onishchenko S. Research into regularities of pore formation on the surface of semiconductors, *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2017, № 3/5 (87), 37–44. Available at: <http://journals.uran.ua/eejet/article/viewFile>.

³⁵ Suchikova Y., Bogdanov I., Onishchenko S., Vambol S., Vambol V., Kondratenko O. Morphologies and Photoluminescence Properties of Porous n-InP. *Proceedings of the 2017 IEEE 7th International Conference on Nanomaterials: Applications and Properties (NAP-2017)* (10–15 Sept. 2017, Sumy State University), 2017, 80–84 (01PCSI17-1). Available at: <http://nap.sumdu.edu.ua/index.php/nap/nap2017>.

³⁶ Suchikova Y., Bogdanov I., Onishchenko S., Vambol S., Vambol V., Kondratenko O. Photoluminescence of Porous Indium Phosphide: Evolution of Spectra During Air Storage. *Proceedings of the 2017 IEEE 7th International Conference on Nanomaterials: Applications and Properties (NAP-2017)* (10–15 Sept. 2017, Sumy State University), 2017, 138–141 (01PCSI30-4). Available at: <http://nap.sumdu.edu.ua/index.php/nap/nap2017>.

³⁷ Suchikova Y., Onishchenko S., Vambol V., Kondratenko O. Porous Nanostructured InP: Preparation and Properties. *2017 IEEE International Young Scientists Forum on Applied Physics and Engineering (YSF-2017): Book of Papers* (17–20 October 2017, Usikov Institute for Radiophysics and Electronics of NAS of Ukraine), 2017, 331–334. Available at: www.ysc.org.ua.

³⁸ Vambol S.O., Bohdanov I.T., Vambol V.V., Suchikova Y.O., Kondratenko O.M., Nesterenko T.P., Onyschenko S.V. Formation of filamentary structures of oxide on the surface of monocrystalline gallium arsenide, *Journal of Nano- and Electronic Physics*, 2017, Vol. 9, № 6, 06016-1–06016-4. Available at: http://jnep.sumdu.edu.ua:8080/download/numbers/2017/6/articles/JNEP_06016.pdf.

³⁹ Vambol S., Vambol V., Suchikova Y., Bogdanov I., Kondratenko O. Investigation of the porous GaP layers' chemical composition and the quality of the tests carried out, *Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering*, 2018, Issue 2018/2 (86), 49–60. – Available at: <https://journalamme.org/resources/html/article/details?id=170737>.

Purpose of the study is determination of hierarchical place of ecological safety of transport as the part of national security of Ukraine. Object of the study is national security of Ukraine as a part of Eastern Europe. Subject of the study is hierarchical place of ecological safety of transport in the structure of object of the study.

It was observed the factors of ecological hazards from sources of such kinds as power plants with piston internal combustion engines, namely vehicles.

From the results of analysis of Reports of World Congresses of Society of Automotive Engineers of USA over the past 25 years main trends in the field of engine and vehicle construction are outlined and described.

Structure of vehicle fleet of Ukraine was subjected to detailed analysis and based on it it was discovered that the most of vehicles in Ukraine have reached a high degree of physical and moral wear and therefore can not meet the modern European standards of toxicity of their exhaust gases. At the same time, the so-called emulators of the system of neutralization of legally standardized pollutants in the exhaust gases flow have become widespread.

The basic problems of ensuring the implementation of the legal norms of ecological safety of the process of exploitation of vehicles with piston internal combustion engines in Ukraine are determined.

Improved and detailed the classification of ecological safety factors, the source of which are vehicles with piston internal combustion engines.

A detailed analysis of the impact of fuel consumption of piston internal combustion engines on the factors of ecological safety of the vehicle exploitation process was carried out.

The concept of "Accident-free exploitation of power plants with piston internal combustion engines" as part of the life cycle is defined on the basis of legal documents.

The obtained results are correlated with the analysis of the current level of development of alternative energy, in particular solar energy based on photoelectric converters based on nanostructured semiconductor materials.

Key words: national security, ecological safety, transport, piston internal combustion engines, legislative normalized pollutants, nanostructured semiconductors.

УДК 351.014.5:355/359]:378

Попов Вадим Михайлович
Доктор технічних наук, доцент
Тогобицька Віолетта Джамайлівна
Кандидат психологічних наук
Popov Vadym
Doctor of Technical Sciences, Associate Professor
Togobytska Violeta
PhD in Psychology

ЦІЛІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ВІЙСЬКОВОЇ СПІВПРАЦІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА НАТО
THE PURPOSES OF FOREIGN POLICY OF MILITARY COOPERATION OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE AND NATO

В статті здійснено оцінку механізмів воєнно-політичної взаємодії Збройних сил України в міжнародному середовищі безпеки; окреслено на методологічному рівні загрози національній безпеці України у воєнній сфері та їх вплив на систему військового будівництва; визначено й науково обґрунтовано стратегічні напрями воєнно-політичного партнерства ЗСУ та НАТО.

Ключові слова: державна безпека, Збройні сили України, військово-промисловий комплекс, НАТО.

The assessment of mechanisms of military-political interaction of the Armed Forces of Ukraine in the international environment of safety is carried out in the article. The threats of national security of Ukraine in the military sphere and their influence on the system of military construction at the methodological level are outlined. The strategic directions of military-political partnership of the Armed Forces of Ukraine and NATO are defined.

Keywords: state security, Armed Forces of Ukraine, military industrial complex.

Постановка проблеми. Проголосивши свою незалежність і шукаючи шляхи гарантування національної безпеки, Україна однозначно стала на позицію входження у майбутньому в європейську систему колективної безпеки, що було зафіксовано в основних офіційних документах нашої держави. При цьому українське керівництво цілком усвідомлювало, що НАТО є найбільш ефективною складовою такої системи, на основі якої буде формуватися нова архітектура безпеки Європи. У подальшому це знайшло своє відображення в Державній програмі співробітництва України з НАТО на період до 2001 року і підтверджено у наступній програмі, розрахованій до 2004 року. Зокрема, в ній зазначалося, що "Україна розглядає НАТО як найбільш ефективну структуру колективної безпеки в Європі і вагомий складову системи загальноєвропейської безпеки".

Виклад основного матеріалу. Перші контакти України з Альянсом були започатковані восени 1991 року, тобто ще до розпаду СРСР, а вже у січні 1992 року представник України взяв участь у робочій групі високого рівня Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС). Подальшому налагодженню зв'язків нашої держави з НАТО, без сумніву, дуже сприяли взаємні візити на вищому рівні та приєднання України до РПАС (з 30 травня 1997 року - Рада євроатлантичного партнерства (РЄАП)). У лютому 1992 року відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО М.Вернера до Києва, який офіційно запросив Україну до участі в РПАС (членом цієї організації наша держава стала 10 березня 1992 року).

У 1994 році Україна першою з держав СНД стала учасницею програми "Партнерство заради миру" (ПЗМ). Вона розцінила її як перспективну ініціативу блоку, спрямовану на зміцнення стабільності й безпеки в Європі через поширення відносин НАТО з країнами Центральної та Східної Європи (ЦСЕ), а також з іншими державами - учасницями ОБСЄ.

Згідно з Рамковим документом програми "Партнерство заради миру", співробітництво нашої країни з НАТО в рамках ПЗМ передбачає досягнення таких цілей: сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формуванні військового бюджету; забезпечення демократичного контролю над збройними силами; підтримання здатності та готовності брати участь в межах, передбачених конституцією, в операціях, здійснюваних під егідою ООН і/або в рамках відповідальності ОБСЄ; розвиток відносин співробітництва з НАТО у військовій сфері з метою здійснення спільного планування і військової підготовки та навчальних маневрів, покликаних підвищити їхню спроможність до виконання завдань, пов'язаних з миротворчою діяльністю, пошуковими і рятувальними операціями, операціями з надання гуманітарної допомоги та іншими, про які згодом може бути домовлено; формування у тривалій перспективі таких збройних сил, які зможуть краще взаємодіяти із збройними силами держав - членів Альянсу.

У лютому 1995 р. українська сторона була повідомлена про прагнення НАТО поглибити співробітництво з Україною не лише в рамках РПАС/ПЗМ, але й поза ними, що, власне, відкривало перспективи розвитку безпосередніх відносин особливого партнерства між Україною і НАТО.

14 вересня 1995 р. відбулося спеціальне засідання Ради Альянсу у форматі "16+1" за участю міністра закордонних справ України Г.Удовенка, за результатами якого схвалено Спільну заяву України і НАТО для преси, яка проголосила початок "розширених і поглиблених" (англ. - enhanced) відносин між двома сторонами "поза межами РПАС і ПЗМ".

Разом зі Спільною заявою України і НАТО для преси керівним органам НАТО українською стороною було передано документ "Основні параметри Угоди про встановлення відносин спеціального партнерства між Україною та Організацією Північноатлантичного договору", який заклав основу для активного діалогу між Україною і НАТО з метою розробки та укладення між ними політичне зобов'язуючої угоди про спеціальне партнерство. Протягом січня-березня 1996 р. між Україною і НАТО було узгоджено другий спільний документ - "Реалізація розширених і поглиблених відносин між Україною і НАТО". З квітня 1996 р. у рамках реалізації цього документа відбулось перше планове засідання Політичного комітету НАТО та України з питань архітектури європейської безпеки та безпеки України як держави, котра добровільно відмовилась від ядерної зброї. Слід відзначити, що особливе партнерство означало розширення співробітництва України з НАТО на всіх рівнях і у всіх вимірах - політичному, військовому, економічному, екологічному, науково-технічному, інформаційному тощо. Україна вважала такий тип співробітництва однією з основних умов забезпечення своїх національних інтересів, гарантією уникнення нового поділу Європи і запобігання формуванню "сфер впливу" чи створенню "сірих зон" безпеки в Центральній та Східній Європі. Претендуючи на таке особливе партнерство, Україна виходила з того, що вона, в контексті розширення НАТО, перебуває в унікальній геополітичній ситуації, через це в документах НАТО, ЗЄС та інших європейських структур Україна визнається "ключовою країною для європейської безпеки"⁴⁰.

У Заключному комюніке грудневого 1996 року засідання країн - членів Альянсу на рівні міністрів закордонних справ підтверджувалася необхідність встановлення особливих відносин з Україною та можливість їх формалізації до липневого саміту НАТО 1997 року на основі документів про "розширені і поглиблені" відносини та останніх пропозицій України (щодо встановлення відносин "особливого

---

⁴⁰Полторак С. Т. Механізми державного управління реформуванням Збройних Сил України: уніфікація трансформація: Монографія/ С. Т. Полторак // - Х. НУЦЗУ.- 2017. – 340 с.

партнерства" з Альянсом). В комюніке підкреслювалося, що розвиток міцних взаємин Україна - НАТО є важливим елементом нової архітектури європейської безпеки.

Крім того, на засіданні було зроблено заяву щодо нерозміщення ядерної зброї на території нових членів блоку, підтверджено створення Центру інформації і документації НАТО в Києві.

20 березня 1997 року в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі відбувся перший раунд переговорів з Альянсом щодо формалізації відносин Україна - НАТО, а у травні 1997 було парафоровано Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО. Підписанням Хартії країни - члени НАТО підтвердили свою підтримку суверенітету та незалежності України, її демократичного курсу політичного та економічного розвитку. Відповідно до Хартії, Північноатлантична рада, не менше двох разів на рік, проводить засідання з Україною на рівні Комісії Україна - НАТО (КУН), яка оцінює хід виконання Хартії та обговорює шляхи поліпшення і подальшого розвитку співпраці.

З огляду на безпосередні загрози, яких зазнавали територіальна цілісність, політична незалежність і безпека України, регулярно проводилися консультації у форматі Комісії Україна – НАТО (КУН). Як чітко випливає із спільних заяв, виданих міністрами закордонних справ за підсумками засідань КУН у квітні 2014, грудні 2014 і травні 2015 року, а також главами держав і урядів за підсумками самітів НАТО в Уельсі (вересень 2014 року) й Варшаві (липень 2016 року), підтримка України з боку НАТО і солідарність з нею є непохитними.

Розуміючи велике значення для України Хартії про особливе партнерство як важливого кроку шляхом інтеграції до європейської спільноти у цілому та забезпечення своєї національної безпеки зокрема, Указом Президента України №1209/9 від 4 листопада 1998 року затверджено Державну програму співробітництва України з НАТО на період до 2001 року. У документі підкреслювалося, що "стратегічною метою України є повномасштабна інтеграція до європейських та євроатлантичних структур та повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки. Реалізуючи цю мету, наша держава спрямовує свою діяльність на розвиток конструктивного співробітництва з існуючими на європейському континенті структурами безпеки - НАТО, ЄС, ЗЄС, РЄАП, ОБСЄ та Радою Європи, на основі яких формується нова архітектура європейської безпеки XXI століття".

Програма стала основою для формування щорічних Робочих планів імплементації Хартії та Індивідуальної програми партнерства для України в рамках ПЗМ на весь термін дії зазначеного документа, а також інструментом їх повного і якісного виконання.

Варто підкреслити, що розробка такої широкомасштабної та комплексної Державної програми співробітництва з НАТО була абсолютно новим та унікальним явищем не тільки для країн пострадянського простору, але й для всіх країн - учасниць ПЗМ. Вона, на думку МЗС України, могла бути модельним зразком для деяких інших держав, що прагнуть співпрацювати та поглиблювати відносини з Альянсом.

Україна у зв'язку зі своєю позаблоковістю та нейтральністю протягом перших років незалежності нашої держави не ставила питання про вступ до НАТО. Це не раз озвучувалося вищими керівниками держави на міжнародному та державному рівнях, які виходили з того, що "є однозначна позиція Президента, який відпрацьовує зовнішню політику: сьогодні питання про членство в НАТО не стоїть". Мова йшла тільки про тісне співробітництво з Альянсом, що "є лише одним з елементів стратегічного курсу України на інтеграцію до європейських та євроатлантичних політичних та економічних структур, до складу яких входять НАТО, Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Рада Європи, Західноєвропейський Союз, Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейський банк та інші". Причиною такої позиції України були не стільки самопроголошений Україною статус позаблокової та нейтральної країни, неготовність самого Альянсу, нашої економіки, Збройних сил України щодо входження до НАТО, а, насамперед, різко негативна позиція Росії стосовно цього питання.

Ситуація змінилася після сумно відомих терористичних актів 11 вересня 2001 року. Україна зразу зорієнтувалася в зміні ситуації на континенті – прийшло усвідомлення того, що лише повноцінне членство

нашої держави в НАТО може остаточно зняти з порядку денного питання дискомфорту в забезпеченні національної безпеки. Політичне керівництво України почало говорити про необхідність поглиблення співробітництва з НАТО шляхом розширення рамок Хартії про особливе партнерство між Альянсом і Україною.

У травні 2002 р., не чекаючи підписання в Римі російсько-натовського договору про новий вид відносин, на засіданні Ради національної безпеки й оборони України було прийнято рішення про те, що наша держава розпочинає процес, кінцевою метою якого є вступ країни до НАТО. Тим самим було підкреслено, що Київ хоче відігравати більш активну роль в європейській політиці і не залишатися осторонь як від нового розширення блоку, так і від зміцнення його співробітництва з Росією. Крім того, цими діями наша країна дала неоднозначне зрозуміти, що порівняно з минулим курс на євроатлантичну інтеграцію перетворюється на головну домінанту зовнішньої політики України.

У результаті засідання Комісії Україна-НАТО, міністри закордонних справ, з метою підняти відносини між нашою країною та блоком на якісно новий рівень, прийняли План дій Україна-НАТО (2002 р.).

Справжньою віхою в історії відносин НАТО і України та важливим етапом на шляху євроатлантичної інтеграції країни став початок Інтенсифікованого діалогу з Україною (ІД). Його повна назва – інтенсифікований діалог з питань членства. Цей новий етап у відносинах був започаткований на Брюссельському саміті Україна-НАТО, який відбувся у лютому 2005 р. і продовжений на засіданні КУН у Вільнюсі у квітні 2005 р.⁴¹

Отже, Інтенсифікований діалог - це чіткий сигнал від союзників по НАТО, який свідчить про підтримку намірів України. Саме в назві ІД вперше за багаторічне співробітництво, з'явилося замість "особливого партнерства" поняття "членство". Однак цей процес не є гарантією запрошення до лав Альянсу, що окремо відзначено у параграфі 8 Мадридської декларації євроатлантичної безпеки та співробітництва. Як багато разів роз'яснював Генеральний секретар НАТО, запрошення до НАТО має ґрунтуватися на досягненні Україною ключових цілей реформ. А НАТО та країни, які до неї входять, зобов'язуються надавати допомогу і консультації протягом усього процесу. Однак темпи просування цілком залежать від України.

Декларація про доповнення до Хартії, укладена у 2009 році, визначила провідну роль КУН щодо поглиблення політичного діалогу і просування співпраці з метою підтримки реформ в Україні. Основним інструментом на підтримку цього процесу є Річна національна програма (РНП), яка відображає цілі національної реформи в Україні і забезпечує Річні плани її реалізації. РНП складається з п'яти розділів, присвячених політичним та економічним питанням, військово-оборонним аспектам, ресурсному забезпеченню, безпековим проблемам і правовим питанням.

Під егідою КУН було створено Спільні робочі групи для просування роботи в конкретних галузях. Серед них – Спільна робоча група з оборонної реформи, Спільна робоча група з оборонно-технічного співробітництва, Спільна робоча група з питань співробітництва у галузі науки і довкілля, Спільна робоча група з питань планування випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру і Спільна робоча група з питань економічної безпеки.

Представництво НАТО в Україні забезпечує розвиток партнерства безпосередньо в країні. До його складу входить Центр інформації та документації НАТО, створений у 1997 році, який сприяє інформуванню громадськості про діяльність НАТО та переваги, які дає співробітництво між Україною і НАТО, і Офіс зв'язку НАТО, створений у 1999 році, який сприяє участі України у програмі НАТО «Партнерство заради

---

⁴¹NATO Doctrine for Peace Support Operations. / NATO, Peacekeeping and the UN. Report 94.1. Berlin: Berlin Information Centre for Transatlantic Security, 1994

миру» (ПЗМ) й процесу реформування структур безпеки і оборони України, підтримуючи постійні контакти з Міністерством закордонних справ, Міністерством оборони, Радою національної безпеки і оборони й іншими державними відомствами України. Надання дорадчої допомоги стратегічного рівня у рамках Комплексної програми допомоги Україні здійснюється під егідою Представництва НАТО в Україні.

Консультації і співробітництво між Україною і НАТО охоплюють широке коло галузей, починаючи від операцій з підтримання миру, реформування структур безпеки і оборони, безпосереднього військового співробітництва й озброєнь до планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру, науки і довкілля й громадської дипломатії. Співробітництво у багатьох галузях нині активізується, маючи на меті підвищити здатність України гарантувати власну безпеку з огляду на конфлікт з Росією і сприяти її зусиллям із запровадження у життя широкомасштабних реформ.

Україна здавна робить активний внесок у гарантування євроатлантичної безпеки, надаючи війська до складу спільних миротворчих місій з країнами НАТО й іншими державами-партнерами. Саме участі в багатосторонніх військових операціях і присвячений наступний підрозділ.

Співпраця між Україною і НАТО у галузі реформування структур безпеки і оборони є вирішальною для продовження трансформації безпекової позиції України і залишається важливою складовою поточних демократичних перетворень в країні.

Важливим механізмом для визначення досяжних цілей реформування і вдосконалення функціональних спроможностей національних структур безпеки і оборони взаємодіяти із силами Альянсу під час проведення операцій із врегулювання криз й інших національних і міжнародних заходів із гарантування безпеки і стабільності є Процес планування і огляду сил (ППОС).

ППОС допомагає спрямовувати процеси трансформації і реформування в оборонній і безпековій галузях. Перелік Цілей партнерства на 2016 рік, у якому викладено цілі, узгоджені з Міністерствами оборони і внутрішніх справ України, має чітку мету сприяти стратегічним організаційним реформам в Україні, а також процесу розбудови установ в оборонних і безпекових структурах держави. Це сприятиме запровадженню Україною реформ, окреслених у Стратегії національної безпеки і Воєнній доктрині від 2015 року, а також Стратегічному оборонному бюлетені від 2016 року. Щодо Цілей партнерства, 17 з них стосуються Міністерства оборони і Збройних сил; 11 – Міністерства внутрішніх справ і підпорядкованих йому підрозділів безпеки; а одна ціль – Служби безпеки України⁴².

Програми й ініціативи НАТО сприяють конкретним аспектам зміцнення цивільного контролю над установами безпеки і оборони, зокрема розвідувальними службами. Підвищення ефективності роботи цих установ відіграє фундаментальну роль у становленні України як демократичної держави. Саме такими є першочергові завдання у рамках Комплексної програми допомоги НАТО Україні і Цілей партнерства, узгоджених за програмою ППОС. У рамках розширеної співпраці у цій галузі було ухвалено низку практичних ініціатив.

У 2005 році було запроваджено Програму професійного розвитку, в якій беруть участь цивільні співробітники безпекових і оборонних установ України, причому у 2014 році бюджет цієї програми було збільшено вдвічі. Основний наголос під час реалізації програми робиться на підтримці процесу трансформації і реформування шляхом впровадження стандартів НАТО і передової світової практики, забезпеченні здатності України власними силами здійснювати професійний розвиток персоналу, а також на поліпшенні міжвідомчої взаємодії і обміну інформацією.

Україна бере участь у Програмі НАТО із розвитку добрососусьтності (ПД) в структурах безпеки з 2007 року. У 2013 році було завершено новий процес самооцінки і експертного аналізу ПД. На його основі було вироблено низку рекомендацій, які мають на меті вдосконалити добрососусьтність, прозорість, підзвітність і

⁴²Novakovic I. Multilateral Operations - NATO. Paper №16. Prague: ISAC Fund, 2010. P.26

сприяти справедливому управлінню і боротьбі з корупцією у структурах безпеки і оборони України. Перегляд програми здійснюється на щорічній основі.

У 2015 році було запроваджено конкретні освітні заходи за Програмою із розвитку доброчесності, покликані підвищити усвідомлення того, наскільки шкідливою є корупція, і забезпечити включення принципів ПД до поточних освітніх програм. Участь у них беруть військові і відповідні безпекові установи Львова, Харкова, Хмельницького, Києва, Одеси і Житомира, а також Національний університет оборони України у Києві. Роботі у цій галузі сприяє реалізація спільного проекту із залученням Програми розвитку військової освіти. Також надається додаткова підтримка у галузі розбудови установ, як структурам безпеки і оборони, так і цивільним організаціям.

Було також започатковано експертні зустрічі з представниками безпекових установ з питань кіберзахисту. Такі заходи сприяють розвитку міжвідомчої взаємодії й координації, а також надають допомогу у розробленні національної стратегії кібербезпеки України.

У 2012 році, відгукнувшись на прохання міністра оборони України, НАТО розробила програму розвитку військової освіти (ПРВО), що стала найбільш масштабною серед подібних ініціатив для країн-партнерів Альянсу. Її мета полягає у вдосконаленні і реструктуризації системи військової освіти і професійної підготовки. Програму насамперед зосереджено на восьми закладах військової освіти у Києві, Львові, Харкові, Одесі і Житомирі і п'яти навчальних центрах для сержантського складу у Десні, Яворові, Старичах, Миколаєві і Василькові (йдеться також про відновлення спроможності частково здійснювати підготовку курсантів ВМС при «Одеській морській академії»).

До того ж у рамках ПРВО НАТО надає поради з питань управління закладами військової освіти, зокрема, допомогу викладацькому складу стосовно методики викладання і розробки курсів із розвитку навичок лідерства і процесів ухвалення рішень. Допомогу з боку НАТО було також зосереджено на розбудові дистанційного навчання і вдосконаленні володіння англійською мовою серед викладацького складу закладів військової освіти. Було також докладено зусиль з таких аспектів, як проведення навчань із комп'ютерним моделюванням і курсів для інструкторів-саперів.

Нині запроваджується низка ініціатив, спрямованих на надання Україні допомоги щодо перекваліфікації і соціальної адаптації колишніх військовослужбовців. Її було дещо переглянуто у світлі нових викликів, що постали у зв'язку з російсько-українським конфліктом. НАТО надає конкретну допомогу у вигляді проектів професійної перепідготовки, а також сприяє психологічній реабілітації демобілізованих військовослужбовців, що потерпають від синдрому посттравматичного стресу.

До того ж на Уельському саміті НАТО у 2014 році НАТО було ініційовано п'ять проектів Цільових фондів – механізму, який дає змогу окремим державам Альянсу і партнерам робити фінансові внески на реалізацію конкретних проектів на добровільній основі. Поступово до цих проектів так чи інакше долучилися усі держави – члени НАТО. Йдеться про *проекти Цільового фонду у галузі командування, управління, комунікацій і комп'ютеризації (C4)*, *Цільового фонду у галузі матеріально-технічного забезпечення і стандартизації*, *Цільового фонду у галузі кіберзахисту*, *Цільового фонду у галузі медичної реабілітації поранених*, *Цільового фонду у галузі соціальної адаптації військовослужбовців*. Згодом, у 2016 році розпочалася реалізація шостого проекту Цільового фонду з утилізації вибухівки і боротьби із саморобними вибуховими пристроями.

Перший проект Цільового фонду має на меті допомогти Україні реорганізувати і модернізувати її структури і потенціал у галузі командування, управління, комунікацій і комп'ютеризації, сприяючи

підвищенню оперативної сумісності з силами НАТО з метою участі у навчаннях і операціях під проводом Альянсу, а також вдосконаленню здатності України гарантувати власну безпеку і оборону⁴³.

Провідними країнами у рамках проекту є Канада, Німеччина і Велика Британія, а Агенція НАТО з питань зв'язку і інформації виступає у ролі виконавчої структури. НАТО провела аналіз технічних можливостей з метою оцінки потенціалу і потреб України у галузі С4 за підсумками оціночних місій в Україні, які мали на меті визначити нагальні вимоги країни у галузі командування, управління, комунікацій і комп'ютеризації шляхом проведення консультацій з відповідними українськими органами. Остаточний Звіт із рекомендаціями щодо реформування, реорганізації і модернізації Збройних сил України і їхнього потенціалу у галузі командування, управління, комунікацій і комп'ютеризації було видано у вересні 2016 року.

На основі попередніх рекомендацій було запроваджено два початкових проекти, а саме:

– регіональна програма безпеки повітряного простору, яка має на меті сприяти просуванню регіональної співпраці з питань повітряного простору і оперативної сумісності з НАТО, вдосконаленню внутрішньої цивільно-військової координації з питань повітряного простору в Україні, а також розвитку потенціалу транскордонної координації з державами – членами Альянсу з метою найефективнішого реагування на порушення безпеки повітряного простору;

– проект надійних тактичних комунікацій, у рамках якого держави Альянсу забезпечать Україну обладнанням безпечного зв'язку, маючи на меті сприяти розбудові потенціалу України у галузі надійного командування і управління, а також системи обізнаності із ситуацією у національних збройних силах.

Відтоді було розпочато третій проект з обміну інформацією з метою надання Україні доступу до предметних знань держав НАТО, підготовки, стандартів, передових методів і наставництва, а також дорадчої допомоги з боку відповідних фахівців НАТО їхнім українським колегам. Зараз в процесі розробки знаходиться четвертий проект з підвищення обізнаності із ситуацією з метою сприяння Збройним силам щодо розроблення і запровадження сучасного й надійного Центру обізнаності із ситуацією і створення потенціалу мережі місій із використанням програмного забезпечення, процедур і підготовки за стандартами НАТО[441].

Другий Цільовий фонд має на меті підтримати поточну реформу системи матеріально-технічного забезпечення і стандартизації у Збройних силах, а також інших військових формуваннях, таких як Національна гвардія і Державна прикордонна служба.

За цей проект відповідальні Чеська Республіка, Нідерланди та Польща, і його основу складає аналіз стратегічних недоліків, який було проведено протягом 2015 року, доповнює і узгоджується з іншими заходами НАТО у цій галузі, зокрема у рамках Процесу планування та огляду сил, діяльності Спільної робочої групи з питань оборонно-технічного співробітництва і Спільної робочої групи з питань оборонної реформи.

Проект під проводом Румунії з протидії кіберзагрозам сприяє розвитку виключно оборонного технічного потенціалу. Він допоможе створити в Україні Центр реагування на комп'ютерні інциденти для відстеження порушень кібербезпеки, а також створення лабораторій для розслідування таких інцидентів. Водночас цей проект має навчальний і дорадчий вимір, що відповідає потребам установ безпеки і оборони України. Донині було забезпечено підготовку українських фахівців, а також надано поради щодо вироблення керівних документів, а інші положення проекту Цільового фонду нині втілюються у життя. Перший етап проекту було завершено навесні 2017 року, після чого розпочнеться його другий етап.

⁴³Стратегическая концепция обороны и безопасности государств – членов организации Североатлантического договора [Официальный документ] // Зарубежное военное обозрение. – 2011. – № 11. – С. 34–40

Четвертий проект Цільового фонду покликаний гарантувати швидкий доступ до належного медичного обслуговування пацієнтам з категорії діючих і звільнених військовослужбовців і цивільних співробітників структур безпеки і оборони. До того ж проект спрямований на те, аби в Україні запрацювала стабільна система медичної реабілітації, яка була б в змозі забезпечувати тривале лікування. Даний проект здійснюється під проводом Болгарії і Агенції НАТО з питань забезпечення і його дія закінчується в 2017 році.

Станом на червень 2017 року медичну реабілітацію за проектом пройшли 48 військовослужбовців і було забезпечено протезування 11 військовослужбовців. У 2017 році ще 50 військовослужбовців отримають допомогу. До того ж 13 військовослужбовців з лав Міністерства оборони мали змогу скористатися послугами професійної реабілітації. Ще 80 колишніх військовослужбовців і 80 цивільних / внутрішньо переміщених осіб з Донбасу мали можливість пройти спортивну реабілітацію. У співпраці з проектом за сприяння НАТО із соціальної адаптації колишніх військовослужбовців понад 6 000 колишніх військовослужбовців змогли отримати психологічну допомогу.

До п'яти відділень медичної реабілітації в українських лікарнях надійшло належне обладнання для поліпшення якості лікування. Перша в Україні спеціально обладнана кухня для осіб з обмеженими можливостями, перший сучасний реабілітаційний басейн і перший семінар для учасників на візках в урядовій установі – усе це здобутки 2016 року. У заходах підвищення професійної кваліфікації взяли участь понад 2 200 українських лікарів і психологів, які працюють як у державних, так і недержавних структурах медичної реабілітації.

Діяльність п'ятого Цільового фонду під проводом Норвегії сприяє Україні у виробленні і запровадженні у життя надійного й ефективного підходу до соціальної адаптації колишніх військовослужбовців, який був би невіддільною частиною кадрової політики у Збройних силах України.

Проект має на меті сприяти підвищенню усвідомлення з боку офіцерського корпусу України основних організаційних і управлінських концепцій систем соціальної адаптації, а також розвитку їхніх професійних навичок. Він також допоможе визначити параметри щодо надання допомоги у працевлаштуванні на рівні національних Збройних сил шляхом проведення низки семінарів, робочих зустрічей, ознайомчих візитів і укладання аналітичних звітів.

Окремі держави – члени НАТО надають Україні підтримку щодо знищення наявних на її території арсеналів протипіхотних мін, боєприпасів, стрілецької зброї і легкого озброєння у рамках проектів Цільового фонду ПЗМ. У рамках першого етапу проекту Цільового фонду під проводом США протягом 2006-2011 рр. було здійснено безпечну утилізацію 400 000 одиниць стрілецької зброї і легкого озброєння (СЗЛО), 15 000 тонн боєприпасів і 1000 переносних зенітно-ракетних комплексів (ПЗРК). Другий етап проекту було розпочато у 2012 році. Станом на травень 2017 року було успішно завершено утилізацію понад 130 000 одиниць СЗЛО, 25 600 тонн звичайних озброєнь і 1,3 млн. протипіхотних мін.

У рамках іншого проекту Цільового фонду під проводом Німеччини Україна здобула допомогу щодо усунення радіоактивних відходів на колишніх радянських військових об'єктах на її території. Даний проект, який надав Україні змогу вилучити і убезпечити радіоактивні матеріали із дотриманням міжнародних стандартів, а також відновити початковий стан об'єктів, запроваджувався протягом 2016-17 рр.

Починаючи з кінця 2008 року Україна і НАТО підтримували зв'язок через Угорщину, а з середини 2011 року – через Туреччину. З огляду на російсько-українську кризу, НАТО нині надає дані про повітряну обстановку, які охоплюють ширшу географічну територію.

Спільна робоча група Україна – НАТО з питань економічної безпеки (СРГЕК) здавна є ваговою складовою співпраці між Україною і НАТО. Серед питань, які охоплює цей напрям співпраці, – безпековий аспект економічного розвитку й економічні справи, а також тематика, безпосередньо пов'язана з оборонною економікою, а саме: формування оборонних бюджетів, управління оборонними ресурсами й реструктуризація в оборонному секторі.

Надання Україні допомоги щодо реалізації цілей оборонної реформи також є ключовим напрямом безпосереднього військового співробітництва і доповнює роботу, яка запроваджується під егідою Спільної робочої групи з питань оборонної реформи і Процесу планування та огляду сил, забезпечуючи військову складову.

Ще одним важливим напрямом є розбудова оперативного потенціалу й оперативної сумісності зі збройними силами НАТО у рамках широкого спектра заходів і військових навчань. Завдяки цим навчанням військовослужбовці мають змогу набувати практичного досвіду взаємодії зі збройними силами країн НАТО й інших партнерів. Україна бере участь в Ініціативі оперативної сумісності Партнерства, запровадженій на Уельському саміті Альянсу у 2014 році, яка має на меті зберегти той рівень оперативної сумісності, якого досягли підрозділи з різних країн, що разом служили у складі Міжнародних сил сприяння безпеці під проводом НАТО в Афганістані (2003 – 2014 рр.).

Активна участь України у Програмі оцінювання і зворотного зв'язку у рамках Концепції оперативних можливостей сприяє подальшій розбудові Збройних сил України, водночас даючи змогу Альянсу краще формувати контингенти для участі у майбутніх операціях і місіях під проводом НАТО.

Військове співробітництво відіграло чільну роль також під час розроблення правової бази, яка дає змогу Україні і НАТО поглиблювати співробітництво на оперативному рівні, а саме[228]:

– Угода «Партнерства заради миру» (ПЗМ) про статус збройних сил на території іноземної країни, що набула чинності у травні 2000 року, полегшує участь у військових навчаннях у рамках програми ПЗМ шляхом звільнення учасників навчань від паспортних і візових формальностей, а також від імміграційних перевірок під час в'їзду і виїзду з території країни, де проводяться навчання;

– Угода про надання підтримки з боку країни дислокації військ, ратифікована у березні 2004 року, спрямована на розв'язання питань, пов'язаних з наданням допомоги з боку цивільних органів і військового відомства військам країн – членів НАТО, що перебувають на території України або пересуваються транзитом через її територію у мирний час, під час кризової ситуації або у разі воєнних дій;

– Угода про стратегічні авіаперевезення, ратифікована у жовтні 2006 року, дає Україні змогу робити значний внесок у можливості НАТО щодо транспортування великогабаритних вантажів шляхом передачі в лізинг державам – членам Альянсу літаків виробництва заводу імені Антонова. Така домовленість є економічно вигідною для України.

Старші українські офіцери також регулярно проходять навчання на курсах в Оборонному коледжі НАТО в Римі (Італія) і в Школі НАТО в Обераммергау (Німеччина). Контакти з цими освітніми закладами Альянсу стали у нагоді під час запровадження нового багатонаціонального факультету при Національній академії оборони України⁴⁴.

Не менш важливим є оборонно-технічне співробітництво спрямоване на підвищення оперативної сумісності українських підрозділів, визначених для участі у міжнародних операціях, із збройними силами країн НАТО. Більш детально про це питання буде розкрито в наступному підрозділі. Наголосимо лише на деяких організаційно-правових аспектах.

Початок співпраці у цій галузі було дано, коли Україна приєдналася до програми ПЗМ і, особливо, у рамках її участі у діяльності низки груп під егідою Наради національних керівників у галузі озброєнь (ННКО) – найвищого органу НАТО, який керує розвитком співробітництва між державами-членами і

⁴⁴Полторак С. Т. Формування державних механізмів безпеки України / С. Т. Полторак // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти зб. наукових праць / за заг. ред. Журби М. А. – Частина II. – Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 203-206.

партнерами у галузі озброєнь. ННКО визначає можливості для співпраці між державами у галузі розбудови потенціалу, у процесі закупівель військової техніки і обладнання й узгодження технічних стандартів [287].

Спільна робоча група з оборонно-технічного співробітництва, перше засідання якої відбулося у березні 2004 року, має на меті забезпечувати розширення співробітництва між Україною і НАТО у цій галузі. Серед поточних пріоритетів у її роботі такі:

- Стандартизація і кодифікація як засіб підвищення оперативної сумісності Збройних сил України і НАТО.
- Реалізація проектів Цільового фонду у галузі командування, управління, зв'язку і комп'ютеризації (С4) й утилізації застарілих боєприпасів, надлишкової стрілецької зброї і легких озброєнь (див. вище).
- Співпраця під егідою ННКО й Організації НАТО з питань науки і технологій.
- Участь України у проектах ініціативи Розумної оборони НАТО. У 2014 році Україна приєдналася до двох проектів – проекту із захисту гаваней і проекту з підвищення ролі жінок у галузі безпеки й оборони.
- Поточне застосування і подальше вдосконалення програми обміну даними про повітряну обстановку (ОДПО).

Одним із старіших напрямків співробітництва і вагомою рушійною силою співробітництва між НАТО і Україною є планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру. Україна і НАТО розвивають практичну співпрацю у галузі планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру і готовності до катастроф з часу підписання Меморандуму про взаєморозуміння у 1997 році. У 2017 році Спільна робоча група Україна – НАТО з питань планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру відзначає двадцятиріччя. До складу Групи входять представники НАТО і Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Засідання Групи, яка наглядає за розвитком співпраці у цій галузі, відбуваються щорічно.

Починаючи із 2014 року, коли відбулася окупація Криму і криза на сході України, планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру було центральною складовою солідарності і підтримки України з боку Альянсу. У квітні 2014 року група цивільних фахівців НАТО відвідала Київ з метою надання порад керівництву України щодо планування на випадок непередбачуваних ситуацій і вироблення заходів кризового реагування у галузі захисту життєво важливої енергетичної інфраструктури і цивільного населення.

Нині співпрацю Україна – НАТО у галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру зосереджено на вдосконаленні національної цивільної готовності і стійкості у подоланні гібридних загроз шляхом обміну набутим досвідом, передовими методиками і надання експертних порад.

До того ж Україна регулярно бере участь у навчаннях з питань готовності до катастроф і ліквідації їх наслідків, які проводить Євроатлантичний центр координації реагування на катастрофи (ЄАЦКРК). Україна тричі прийняла на своїй території такі навчання, а саме: у 2000, 2005 і 2015 рр. Навчання ЄАЦКРК у 2015 році, які урочисто відкрили Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг і Президент Петро Порошенко, були одними з найбільш великомасштабних, що колись проводилися ЄАЦКРК. У них взяли участь понад 1100 учасників із 26 країн Альянсу і держав-партнерів [228].

Україна почала брати активну участь у проектах програми НАТО «Наука заради миру і безпеки» (НМБ) у 1991 році. Управління співпрацею у цій галузі здійснює Спільна робоча група з питань науки і довкілля. У квітні 2014 року у відповідь на російсько-українську кризу практичне співробітництво з Україною з питань пов'язаної з безпекою цивільної науки і технологій набуло нового поштовху.

Проекти у рамках НМБ передбачають широке коло новітніх викликів у галузі безпеки, таких як боротьба з тероризмом, передові технології, кіберзахист, енергетична безпека, захист від хімічних, біологічних, радіоактивних та ядерних (ХБРЯ) речовин, а також виявлення і знешкодження мін і вибухових пристроїв. Велика частка поточних проектів НМБ сприяють подоланню негативних наслідків кризи,

залучаючи науковців з України і держав – членів НАТО до значущої практичної співпраці, створюючи мережі партнерства і допомагаючи Україні розвивати власний науковий потенціал.

У рамках програми НМБ здійснюються спеціальні заходи із розвитку спроможностей і розбудови потенціалу. Це сприяє реалізації Комплексної програми допомоги Україні, затвердженої на Варшавському саміті НАТО у 2016 році. Флагманський проект НМБ спрямовано на надання допомоги Україні у галузі гуманітарного розмінування завдяки вдосконаленню здатності Державної служби з надзвичайних ситуацій України проводити операції із розмінування на сході країни. Багаторічний проект, у рамках якого було розроблено прилад для виявлення мін у трьох вимірах, сприятиме тому, щоб заходи у цьому напрямі мали тривалий ефект [299].

Український уряд і НАТО надають особливого значення інформуванню громадськості про відносини Україна – НАТО і переваги, які забезпечує співпраця з Альянсом у контексті процесу реформування в Україні. Країни – члени Альянсу співпрацюють з керівництвом України, прагнучи підвищити обізнаність населення із сучасною НАТО і роз'яснити, у чому полягають відносини Україна – НАТО.

Розташований у Києві Центр інформації та документації НАТО є провідною установою, яка здійснює інформування громадськості щодо НАТО. Центр організовує семінари і зустрічі, а також здійснює координацію візитів посадовців НАТО в Україну і представників української громадськості до штаб-квартири НАТО.

НАТО також надає консультативну і фінансову допомогу з метою сприяння розбудові потенціалу українського уряду у галузі громадської дипломатії, відносин зі ЗМІ і стратегічних комунікацій. НАТО, зокрема, підтримує Український кризовий медіацентр і газету «Київ Пост» у їхніх зусиллях із надання достовірної і правдивої інформації щодо подій на окупованому Кримському півострові і на сході України [228].

22 вересня 2015 року було підписано Дорожню карту партнерства у галузі стратегічних комунікацій. Її підписали секретар РНБО України Олександр Турчинов і Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг. Документ передбачає надання українській владі допомоги у галузі стратегічних комунікацій шляхом забезпечення краще структурованої консультативної підтримки на тривалу перспективу, а також підготовки і обміну досвідом у цій галузі.

Протягом 2015 і 2016 рр. у рамках Річної національної програми (РНП) Україна і НАТО запроваджували діалог з юридичних питань на рівні експертів, маючи на меті забезпечити належну юридичну базу взаємно узгоджених заходів співробітництва. порушувалися, зокрема, такі питання, як статус Представництва НАТО в Україні; поточне запровадження Угоди про статус сил, які беруть участь у заходах ПЗМ; реалізація проектів програми «Наука заради миру і безпеки» і Цільових фондів в Україні; а також інші аспекти, які становлять спільну зацікавленість

Висновки. Безумовно, в ситуації, що склалася сьогодні в Європі, можливий вступ України до НАТО був би вигідним для нашої країни. Крім того, вступ до Альянсу збільшив би військову могутність України, підвищив рівень її національної безпеки. Сьогодні на хвилі боротьби з міжнародним тероризмом та воєнної загрози з боку Російської Федерації розпочався процес формування нових систем партнерства між різними країнами, що може радикально змінити уявлення про майбутнє світової побудови. Нова роль НАТО в сфері боротьби з викликами міжнародної безпеки, її розширення за кордони традиційної зони відповідальності практично робить Альянс основною складовою майбутньої загальної європейської системи безпеки, своє місце в якій конче необхідно зайняти й Україні.

Звичайно, перспективи вступу до НАТО стали більш реальними з огляду на радикальні зміни в міжнародній безпеці, але тут важливим є сам факт прийняття такого нового політичного рішення про вступ до НАТО, яке демонструє динамічність розвитку зовнішньої політики України. Звичайно, Україну, очікує велика робота із проведення реформ у всіх сферах державної діяльності. І цю щоденну роботу необхідно виконувати в першу чергу, для себе, а не для того щоби задовольнити НАТО.

Література

1. Стратегическая концепция обороны и безопасности государств – членов организации Североатлантического договора [Официальный документ] // Зарубежное военное обозрение. – 2011. – № 11. – С. 34–40.
2. Полторак С. Т. Формування державних механізмів безпеки України / С. Т. Полторак // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. Журби М. А. – Частина II. – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 203-206.
3. Полторак С. Т. Механізми державного управління реформуванням Збройних Сил України: уніфікація трансформація: Монографія / С. Т. Полторак // - Х. НУЦЗУ.- 2017. – 340 с.
4. NATO Doctrine for Peace Support Operations. / NATO, Peacekeeping and the UN. Report 94.1. Berlin: Berlin Information Centre for Transatlantic Security, 1994
5. Novakovic I. Multilateral Operations - NATO. Paper №16. Prague: ISAC Fund, 2010. P.26